

Veileder

15-2038

Veileder i salgs- og skjenkekontroll

Heftets tittel: Veileder i salgs- og skjenkekontroll

Utgitt: 12/2012

Publikasjonsnummer: IS-2038

Utgitt av: Helsedirektoratet

Kontakt: Divisjon folkehelse

Postadresse: Pb. 7000 St Olavs plass, 0130 Oslo

Besøksadresse: Universitetsgata 2, Oslo

Tlf.: 810 20 050
Faks: 24 16 30 01
www.helsedirektoratet.no

Hefte kan bestilles hos: Helsedirektoratet
v/ Trykksaksekspedisjonen
e-post: trykksak@helsedir.no
Tlf.: 24 16 33 68
Faks: 24 16 33 69
Ved bestilling, oppgi publikasjonsnummer: IS-2038

Forfattere: Bø Erlend
Ekeroth Dick

Forsidefoto: Istockphoto

Veilederen er utarbeidet i samarbeid med Politidirektoratet

POLITIET
POLITIDIREKTORATET

Forord

Alkoholloven har som mål å begrense samfunnsmessige og individuelle skader ved alkoholbruk. Som et ledd i dette sikter loven på å begrense forbruket av alkoholholdige drikkevarer, blant annet ved å hindre skjenking av mindreårige og åpenbart påvirkede. Et viktig virkemiddel er kommunens forvaltning av salgs- og skjenkebestemmelsene.

Denne veilederen skal bidra til å styrke kommunenes arbeid med salgs- og skjenkekontroll. Undersøkelser fra SIRUS viser at det mange steder skjer omfattende brudd på alkoholloven, både når det gjelder skjenking til åpenbart påvirkede og til mindreårige. I dag fanges dette i begrenset grad opp i de kommunale kontrollene.

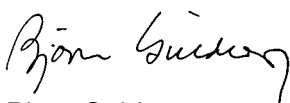
Helsedirektoratet ønsker å understøtte kommunens arbeid med en ansvarlig alkoholhåndtering. Det kan skje gjennom en tydeligere systematikk, nedfelt i kommunenes alkoholpolitiske handlingsplaner. Viktige innsatsfaktorer vil være:

- god forvaltning av alkoholpolitikken lokalt
- å heve kunnskapsnivået i alle ledd.
- å styrke samarbeidet mellom kommune, politi og bransje
- å styrke kommunenes kontroll slik at regelverket for salg- og skjenking etterleves

I tråd med St.meld.nr. 30 (2011-2012) Se meg! anbefaler Helsedirektoratet at kommunene legger økt vekt på folkehelsehensyn, og at næringspolitiske hensyn balanseres i forhold til dette.

Vi har god kunnskap om at kontroll og sanksjoner ved brudd er helt nødvendig for å hindre skader. Derfor er det avgjørende med konsekvente reaksjoner fra kommunene når det skjer brudd på retningslinjene. Helsedirektoratet vil gjennom fylkesmennene og de regionale kompetansesentrene på rusfeltet (KoRus) bidra til at kommunene styrker samarbeidet med politiet og næringslivet for å fremme ansvarlig alkoholhåndtering.

Helsedirektoratet vil takke politiinspektør Siv Tone Syversen-Nordberg og seinorrådgiver Ingvild Hoel i Politidirektoratet, kommissarie Patrick Widell i Stockholmspolisen og KORUSene for bidrag og godt samarbeid under utarbeidelsen av veilederen. Vi vil også takke for hørings svar og viktige innspill fra øvrige bidragsytere.

Bjørn Guldvog
helsedirektør

Innhold

Forord	3
1 Innledning	6
Hvordan forvaltes regelverket?	7
Kontrollprosjektet	7
Leserveiledning	9
2 Kommunens ansvar	10
Alkoholpolitisk handlingsplan	10
Bevillingshåndtering	11
Vilkår	11
Virkemidler	12
Kontroll	12
Veiledning og kompetanseheving	12
Samarbeid	13
3 Oppfølging av bevillingshavers ansvar	14
Internkontroll (IK – alkohol)	14
Grader av påvirkning	15
Hjelpeplikten	16
Aldersgrenser og legitimasjonskontroll	17
Salgs- og skjenketider	17
Reklame	18
Andre sentrale bestemmelser	19
Spesielt for skjenkesteder	19
Alkoholfrie/-svake alternativer	19
Skjenkeareal	20
Sommer-/vintertid	20
Mengde brennevin ved skjenking	20
Spesielt for salgssteder	21
Salgstid i butikk	21
Plassering av alkohol i butikk	21
Omsetning med rabatt	21
Drikking av alkohol i salgslokalet	22
Salg av alkohol til åpenbart påvirkede personer	22
Langing	22
4. Kommunens kontroller med salgs- og skjenkesteder	23
4.1 Organisering av kontrollene	23
Habilitet	24
Kravspesifikasjon ved kjøp av kontrolltjenester	24
4.2 Kvaliteten på kontrollvirksomheten	25
Kvalitet	25
Opplæring av kontrollørene	26
Antall kontrollører	27
Antall kontroller	27

5	Gjennomføring av salgs- og skjenkekontroll	28
5.1	Kontroll- og observasjonsmetoder	29
	Åpen kontroll	29
	Uniformert kontroll	29
	Forhåndsvarslede kontroller	29
	Anonym kontroll	30
	Multikontroll – kartlegging og skjenkekontroll	30
	Samordnet kontroll	31
	Media	32
	Kontroll i samarbeid med politiet	33
	Kombinere kontrollmetoder	33
5.2	Ut på kontroll	34
	Skjenkekontroll	35
	Kontroll utenfor skjenkestedet	35
	Inne på skjenkestedet	35
	Gjør gode observasjoner	36
	Legitimasjonskontroll på skjenkested	37
	Salgskontroll	38
	Alderskontroll i butikk	39
5.3	Tilbakemelding og befaringsrapport/skjema	40
	Tilleggsrapport	41
	Eksempel på tilleggsrapporter	42
6	Kommunal saksbehandling etter brudd på regelverket	44
	Sanksjonsreglement	46
	Prikkbelastning	46
	Inndragning	47
	Politiets stengingsadgang	47
	Anmeldelse og straff	48
	Veiledningssamtale og tilbakemelding etter brudd/avvik	48
	Klagesaksbehandling	48
7	Politiet	49
	Politiets rolle	49
	Samarbeid med kommune	50
	Pålegg om ordensvakter	50
8	Ordliste	51
9	Vedlegg	52
	1. Eksempel på Kravspesifikasjon	53
	2. Eksempel på opplæringsplan for kommunale salgs- og skjenkekontrollører	54
	3. Eksempel på kursprogram for kontrollører	56
	4. Rutine for samordnede kontroller i «maks»	57
10	Ressurser	58

1 Innledning

Målet med veilederen er

- å heve kvaliteten på kontrollene
- å få en mer effektiv håndheving av alkohollovens bestemmelser
- å gi tydeligere rammebetingelser for salgs- og skjenkebransjen.

Helsedirektoratet ønsker å gi kontrollører og kommuner et praktisk verktøy for å styrke kontrollvirksomheten.

Alkohollovgevingen befinner seg i skjæringspunktet mellom kryssende hensyn. Alkohol er en lovlig vare, samtidig som alkoholbruk kan ha en rekke skadevirkninger. Ofte er det en motsetning mellom det å begrense og regulere omsetningen på den ene siden og næringsinteresser på den andre siden.

St.meld.nr. 30 (2011-2012) *Se meg!* understreker behovet for å vektlegge folkehelsehensyn framfor sterke næringsinteresser, samtidig som alkoholpolitikken må tilpasses lokale forhold. Dette innebærer en ansvarsfordeling hvor både stat, kommune og næring må bidra for at omsetningen skal skje på en forsvarlig måte.

Statens ansvar er blant annet å trekke opp rammene for omsetning av alkoholholdig drikk. Det skjer blant annet gjennom avgifter, gebyrer, rammer for bevillingsordningen, vinmonopolordningen, maksimaltider for salg og skjenking og aldersgrenser. Kommunene har ansvar for og mulighet til å utforme en lokal-tilpasset alkoholpolitikk. Bransjen og bevillingshaverne har ansvaret for at salg og skjenking av alkohol til enhver tid skjer i samsvar med alkoholloven og de kommunale retningslinjene.

– Kommunens lokale bestemmelser og regulering av salgs- og skjenkebestemmelsene er ett av de viktigste virkemidlene for å begrense alkohol-relaterte skader.

Håndboken i alkoholloven kan leses og lastes ned på www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/handbok-i-alkoholloven-mv/Sider/default.aspx

Hvordan forvaltes regelverket?

Undersøkelser viser at kommunene ikke bruker hele potensialet til virkemidlene i alkoholoven. Forskning viser også at servering av alkohol til mindreårige og åpenbart påvirkede personer er nokså utbredt. Etter alkoholoven skal kommunens kontroll særskilt omfatte disse forholdene. En del kommuner bryter loven ved at de ikke gjennomfører så mange kontroller som loven krever. Videre er det kun et fåtall av de avdekkede overtredelsene som fører til at bevillingen blir inndratt.

Hvordan lovens kontrollbestemmelser forvaltes i kommunen, preges også av økonomiske avveininger. Kontroll er billigere når det er én kontrollør som går alene. Ulempen er at én person observerer færre situasjoner enn to personer (SIRUS-rapport 5/2010). Om kommunen er opptatt av billigst mulig kontroll, vil det gå ut over kvaliteten på kontrollene og muligheten til å avdekke overtredelser. På lengre sikt er det lønnsomt å investere i gode salgs- og skjenkekontroller.

I Trondheim og Bergen ble det brukt skuespillere som fremsto som svært fulle, for å se på omfanget av overskjenking. I disse studiene fikk de tilsynelatende svært fulle gjestene kjøpt alkohol i over 80 % av tilfellene. Overskjenkingsprosenten var lavere tidlig på kvelden og økte utover natta. (SIRUS-rapport 5/2010)

Kontrollprosjektet

Helsedirektoratet gjennomførte mellom 2008 og 2010 et prosjekt kalt *kontrollprosjektet*. Målet med kontrollprosjektet var å prøve ut nye og mer effektive kontrollmetoder for å redusere omfanget av overskjenking og skjenking av mindreårige. Kommunene skulle samtidig kartlegge hindringer for god kontroll.

Tilbakemeldingen fra kommunene var bl.a. at det er behov for å heve kompetansen og gi bedre opplæring til både kontrollører, politikere, saksbehandlere og bransjen. De foreslo at kontrollene i større grad burde utføres som målrettede kontroller, med flere kontrollører og lengre observasjonstid. Et tett og godt samarbeid med politiet ble trukket frem som avgjørende for et effektivt og godt kontrollarbeid.

Skuespillere fra SIRUS (Statens institutt for rusmiddelforskning) spilte fulle på skjenkestedene i Oslo, men fikk likevel kjøpt mer øl i ni av ti tilfeller.

Skuespillerne sjanglet, snakket utydelig og høyt og var uoppmerksomme for å gi inntrykk av å være merkbart påvirket. Likevel fikk de kjøpt/skjenket øl i 83 av 89 forsøk. Prøvekjøpene/testen ble gjennomført i Oslo på en fredags- og lørdagskveld mellom 22.30 og 03.00. (Studien begrenset seg til 39 ulike serveringssteder.)

Kommuner som deltok i kontrollprosjektet:

- Trondheim kommune
- Skien kommune
- Stavanger kommune
- Haugesund kommune
- Fredrikstad kommune
- Sarpsborg kommune
- Hvaler kommune
- Bamble kommune
- Porsgrunn kommune

Tiltak som ble gjennomført i prosjektperioden:

- Antallet kontroller ble økt.
- Flere kontrollører ble brukt under hver kontroll.
- Lengre observasjonstid.
- Man bedret samarbeidet med politiet.
- Målrettede kontroller.
- Åpne kontroller / dialogkontroller.
- Opplæring av ansatte – Kunnskapsprøven for alle ansatte som skjenker alkohol.
- Uniformerte kontrollører.
- Anonyme kontroller med lengre observasjonstid (1–2 timer).
- Varslede storkontroller.
- Bedre opplæring av kontrollørene.
- Bedre opplæring av alle med hensyn til åpenbart påvirkede personer.
- Bedre dialog mellom kommune og kontrollør.
- Kvalitetssikring av kontrollrapportene.
- Godkjenning av ordensvaktene.
- Saksbehandlerforum.

Hindringer som kommunene opplever når det gjelder kontroll:

- Manglende ressurser i kommunen, som begrenser antallet kontroller og gjør det vanskelig å bruke flere kontrollører.
- Problem med bevissikring i forbindelse med legitimasjonskontroller.
- At de anonyme kontrollene blir avslørt og skjenkestedene varsler hverandre når et sted er kontrollert.
- For dårlig kompetanse hos kontrollører, politikere, salgs- og skjenkebransjen.
- Ulik tolkning av åpenbart påvirket.
- For dårlig dialog og samarbeid mellom bransjen og politi.
- Vanskelig å avdekke salg og skjenking til mindreårige.
- Rolledilemma for bevillingsmyndighet. Både gi og ta bevillinger.
- Mangelfull opplæring av kontrollørene.
- Manglende fokus på internkontroll etter alkoholoven.
- Kommunen har liten kjennskap til hvordan kontrollene gjennomføres.
- Manglende kunnskap om alkoholoven og kontroller hos saksbehandlere.
- Feil fokus på kontrollene – ikke målrettede.
- For dårlige rapporter /dokumentasjon.

I veilederen er flere av disse erfaringene og tiltakene beskrevet og tatt med som anbefalinger til god kontroll.

Leserveiledning

Kapittel 1 beskriver formålet med veilederen og omhandler forskning og kunnskap om hvordan kommunal kontroll fungerer i dag.

Kapittel 2 handler om kommunens ansvar og henvender seg til kommunale saksbehandlere og politikere. Her er en oversikt over sentrale og viktige elementer i den kommunale alkoholpolitikken.

Kapittel 3 handler om bransjens ansvar for å overholde regelverket. Kapitlet tar for seg sentrale deler av alkoholloven som har betydning for bevillingshaveren, styreren og stedfortrederen, og som kommunen skal kontrollere at blir overholdt.

Kapittel 4 handler om kommunens kontroll med salgs- og skjenkesteder. Hvordan bør man organisere kontrollarbeidet og kvaliteten på kontrollene?

Kapittel 5 beskriver hvordan man bør gjennomføre gode salgs- og skjenkekontroller. Kapitlet er tilpasset den som har ansvaret for kontrollarbeidet i kommunen, samt kontrollører. Her beskrives det hva man skal fokusere på under kontrollene, hvordan kontrollene skal gjennomføres, og hvordan man skriver gode rapporter etter at man har avdekket brudd på alkoholloven og regelverket.

Kapittel 6 tar for seg kommunens saksbehandling etter gjennomførte kontroller, det vil si hvordan kommunen skal reagere på brudd som er avdekket, og hvilke sanksjoner som kan følge etter et brudd på regelverket.

Kapittel 7 handler om politiets rolle i utelivet og hvordan de kan samarbeide med kommunen om salgs- og skjenkekontroll for å forebygge vold og ordensforstyrrelser. Dette kapitlet er utarbeidet av Politidirektoratet

Forklaring på bokser:

- Rød boks = Lov og forskrift
- Orange boks = Fakta og anbefalinger
- Grønn boks = Sitater
- Blå/grønn boks = Tips

2 Kommunens ansvar

Alkoholoven § 1-7d. Kommunal alkoholpolitisk handlingsplan

Kommunen skal utarbeide en alkoholpolitisk handlingsplan. Departementet kan gi forskrifter om innholdet av kommunal alkoholpolitisk handlingsplan.

Helsedirektoratet har utgitt en veileder for rusmiddelpolitiske handlingsplaner:

Veileder – Rusmiddelpolitisk handlingsplan, IS-1362/2006. Se også helsedirektoratet.no og kommunetorget.no

Innenfor rammene av det nasjonale regelverket i alkoholoven kan kommunene i betydelig grad selv bestemme sin egen alkoholpolitikk. Dette handlingsrommet blir dekket av kommunens alkoholpolitiske handlingsplan, jf. alkoholoven § 1-7d.

Loven gir ingen direkte anvisninger om hva planen skal inneholde, men den bør angi de alkoholpolitiske hovedmålene og delmålene kommunen legger til grunn for alkoholpolitikken, samt de virkemidlene som tas i bruk for å nå disse målene.

Alkoholoven er et viktig virkemiddel i arbeidet med å forebygge vold og skape et trygt uteliv og lokalsamfunn. Derfor bør kommunene stille seg et sentralt spørsmål:

–«Hvordan vil vi ha det i kommunen vår?»

Alkoholpolitisk handlingsplan

Virkemidler som tak på antall salgs- og skjenkesteder, åpningstider og kontrolltiltak kan nedfelles i planen. Planen bør konkretisere hvilke tiltak kommunen vil satse på for å nå det landsomfattende målet om å redusere alkoholforbruket. Den bør også beskrive kommunens kontrollordning og sanksjonsreglement. Planen bør behandles i hver kommunestyreperiode. Helsedirektoratet anbefaler å utarbeide kommunens alkoholpolitiske handlingsplan som en del av en helhetlig rusmiddelpolitisk handlingsplan. Forskning på utforming og bruk av rusmiddelpolitiske planer viser at det kan være enkelt å få politisk enighet om prinsipper i planen, men at det blir vanskeligere når prinsippene skal få konsekvenser.

Politirådene er et naturlig samarbeidsorgan når man skal utarbeide planene. Det er kommunen som har ansvaret, men politi og kommune vil i fellesskap sette agendaen lokalt.

Kommunene bør bistå hverandre eksempelvis i interkommunalt samarbeid/forum. I Østfold er det bl.a. etablert et forum for rusplanarbeid i kommunene. Forumet driftes av Fylkesmannen.

Bevillingshåndtering

Hovedvirkemidlet i kommunenes forvaltning av alkoholloven er praksisen når man gir bevilling. Å gi en bevilling til å selge eller skjenke alkohol er, med noen få unntak, en politisk beslutning i den kommunen der omsetningen skal finne sted. En kommunal salgs- eller skjenkebevilling gis for inntil fire år av gangen.

En tydelig og forutsigbar håndheving av alkohollovens bestemmelser overfor salgs- og skjenkesteder vil bidra til å forebygge og avverge brudd på alkoholloven, for eksempel skjenking til mindreårige og skjenking til personer som er åpenbart påvirket av rusmidler.

Det er vesentlig at kommunen bruker mulighetene i alkoholloven og bevillingssystemet som en del av det forebyggende arbeidet. Det handler om å utnytte de kontrollpolitiske virkemidlene kommunen har til rådighet for å redusere konsum og forebygge skader. Det omfatter bevillinger og tidsrammer for salg og skjenking, kontrollvirksomheten i kommunen og hvordan overtredelser av alkoholloven sanksjoneres.

Vilkår

Kommunens mulighet til å sette vilkår følger av den alminnelige forvaltningsrettslige vilkårs læren og er et viktig alkoholpolitisk instrument. Et vilkår er et forbehold som tar sikte på å begrense rekkevidden av bevillingen for å fremme alkohollovens formål. Kommunen kan sette generelle vilkår for alle bevillinger eller individuelle vilkår i tilknytning til hvert enkelt salgs- og skjenkested. Det er viktig at vilkåret blir saklig begrunnet med alkohollovens formål, men det er ikke et krav om at kommunen må dokumentere konkrete, faktiske virkninger av hvert enkelt vilkår. På den annen side må ikke vilkåret være uforholdsmessig tyngende for bevillingshaveren eller av andre grunner urimelig. Det er sammenheng mellom disse to kravene: Jo klarere vilkåret fremmer lovens formål, desto tyngre vilkår kan man sette. Det er viktig at kommunen benytter seg av muligheten til å sette vilkår når de gir nye bevillinger, ettersom det er svært begrensede muligheter for å stille vilkår for eksisterende bevillinger.

Kommunen bør også være oppmerksom på at det kan stilles egne vilkår knyttet til bevillinger for én enkelt anledning, f.eks. festivaler og lignende:

Alkoholloven § 1-7a.
Kommunens skjønnsutøvelse ved behandling av søknad om bevilling for salg eller skjenking m.v.

Når kommunen vurderer om bevilling bør gis, kan de blant annet legge vekt på antallet salgs- og skjenkesteder, stedets karakter, beliggenhet, målgruppe, trafikk- og ordensmessige forhold, næringspolitiske hensyn og hensynet til lokalmiljøet for øvrig. Det kan også legges vekt på om bevillingssøkeren og personer som er nevnt i § 1-7b første ledd, er egnet til å ha bevilling.

Alkoholloven § 1-7.
Bevilling for salg og skjenking

Bevilling for salg og skjenking gis av kommunen med mindre det gis statlig bevilling.

Alkoholloven § 1-4a.
Bevillingsplikt

Salg, skjenking og tilvirkning av alkoholholdig drikk kan bare skje på grunnlag av bevilling etter denne lov.

Alkoholloven § 2-3 og 3-4.
Vilkår knyttet til bevillingen.

Det kan settes vilkår for bevillingen i samsvar med forvaltningsrettslige regler.

Media

Lokale medier kan brukes aktivt for å bevisstgjøre og skape diskusjon om situasjonen og konsekvensene av den lokale skjenkepraksisen og skjenkepolitikken. Dette kan omfatte opplysninger om:

- alkoholbruk i kommunen
- skjenkesituasjonen og utelivet i kommunen
- problematikken rundt overskjenking, skjenking til mindreårige og falske ID-er

Eksempler på vilkår kan være:

- at styrer, stedfortreder og ansatte må delta på opplæring i Ansvarlig vertskap
- krav til aldersgrense
- krav til at skjenkestedet må ha vakter
- krav om spiseplikt
- at ansatte ikke må konsumere alkohol og/eller være påvirket av rusmidler i arbeidstiden
- at det etableres egne skjenkeområder hvor mindreårige ikke får tilgang

Det kan også stilles vilkår om at stedet er godkjent av

- brannvernmyndighetene
- Mattilsynet

Virkemidler

Kommunen har flere virkemidler som skal bidra til at butikker og skjenkesteder etterlever krav i alkoholloven og vilkårene for bevillingen. For å styrke forvaltningen av alkoholloven anbefaler Helsedirektoratet at kommunene legger større vekt på ansvarlig alkoholhåndtering. Ansvarlig alkoholhåndtering er inspirert av metoden *ansvarsfull alkoholhåndtering fra Sverige* og bygger videre på Ansvarlig vertskap som opplæringsverktøy. I tillegg til styrket kontroll av salgs- og skjenkesteder skal det legges vekt på veiledning, kompetanseheving i alle ledd og samarbeid med både politi og næringen.

Kontroll

For å avdekke brudd på alkoholloven, f.eks. forbudet mot salg og skjenking til mindreårige og personer som er åpenbart påvirket av rusmidler, skal kommunen foreta kontroller på stedet. Kontrollene er et kommunalt ansvar, men det vil være en styrke hvis de også planlegges og utføres i samarbeid med politiet.

Dette er utdypet i kapittel 4.

Veiledning og kompetanseheving

Kommunen har ansvar for å gi bevillingshaver, styrer og stedfortreder råd og veiledning, slik at de kan utøve alkoholserveringen på en forsvarlig måte. Kommunen skal *aktivt* informere bevillingshaver om hvordan regelverket skal forstås, og orientere om endringer og nye regler. God veiledning fordrer dialog og at man bygger tillit og ordninger for bl.a. praktisk bistand. Kommunen bør etablere kontaktpersoner som er tilgjengelige for bransjen, ikke bare på e-post, men fysisk tilgjengelige. Kommunen bør møte bransjen og aktivt bidra til at bransjen overholder regelverket.

Internkontroll etter alkoholloven (IK – alkohol) er et viktig hjelpemiddel for å heve kompetansen og bedre alkoholhåndteringen i utelivet. Helsedirektoratet anbefaler at kommunen avtaler tid med bedriftene for kontroll og gjennomgang av IK – alkohol.

Samarbeid

For å nå målet om bedre overholdelse av alkoholloven og et trygt uteliv er det viktig at sentrale aktører som kommune, politi og bransje har en felles problemforståelse. Det bør etableres et formalisert samarbeid med mål om å finne gode løsninger på lokale utfordringer og sette i verk tiltak.

Godt samarbeid betyr ikke at man må være enig i alt, men at aktørene har en gjensidig respekt og forståelse for hverandres roller. Å ha god dialog med bransjen vil kunne skape positivt engasjement, bedre forståelse og større oppslutning om de kommunale tiltakene og alkoholpolitiske retningslinjene.

Alkoholoven § 1-1. Lovens formål.

Reguleringen av innførsel og omsetning av alkoholholdig drikk etter denne lov har som mål å begrense i størst mulig utstrekning de samfunnsmessige og individuelle skader som alkoholbruk kan innebære. Som et ledd i dette sikter loven på å begrense forbruket av alkoholholdige drikkevarer.

3 Oppfølging av bevillingshavers ansvar

All salg og skjenking skal foregå på en slik måte at man ivaretar alkohollovens formål. Det er kommunen som har ansvar for å kontrollere at bevillingshaver til enhver tid selger og skjenker i samsvar med alkoholloven og de kommunale retningslinjene.

Bevillingshaver har ansvar for å utforme og fysisk tilrettelegge lokalene for å sikre god kontroll og oversikt. For å kunne vurdere gjestenes beruselsesnivå/alder og foreta en god legitimasjonskontroll er det for eksempel viktig å ha gode lysforhold i inngangspartiet og i baren.

Bevillingshaver har også ansvar for

- at de ansatte har den nødvendige kompetansen
- at de ansatte overholder alkoholloven
- å gjennomføre internopplæring jevnlig
- at nyansatte umiddelbart får nødvendig opplæring

Nedenfor omtaler vi de viktigste bestemmelsene kontrollørene på vegne av kommunen skal påse at blir overholdt.

Internkontroll (IK – alkohol)

Alle bevillingshavere har ansvar for at bevillingsstedet har et velfungerende IK-system. Dette skal bidra til økt kunnskap og gode rutiner, slik at alkohollovgivningen overholdes. IK – alkohol skal inneholde oversikt over krav i bevillingen, alkoholloven og andre bestemmelser som er av betydning for bevillingen. Den skal inneholde beskrivelser av salgs- eller skjenkestedets rutiner for salg eller skjenking av alkohol. IK-systemet skal vise til

Forskrift § 8-1. For å sikre at krav fastsatt i eller i medhold av alkoholloven, overholdes, jf. alkoholloven § 1-1, skal innehavere av salgs- og skjenkebevillinger føre internkontroll med den virksomheten som drives i henhold til bevillingen, alkoholloven og bestemmelser fastsatt i medhold av alkoholloven.

hvordan bevillingshaver systematisk kontrollerer at de kravene som er fastsatt i eller i medhold av loven, herunder i bevillingen, overholdes.

Bevillingshaver må videre ha rutiner for hvordan eventuelle overtredelser eller avvik av kravene skal rettes og følges opp for at det ikke skal skje igjen. Bevillingshavere som samarbeider med kommunen og jobber aktivt med å forebygge brudd på alkoholloven, ved for eksempel å registrere og ordne opp i uønskede hendelser, bidrar til et tryggere og hyggeligere uteliv.

IK – alkohol må tilpasses den enkelte virksomhet. Bevillingshaver har plikt til å sørge for at den enkelte ansatte har tilstrekkelige kunnskaper og kompetanse til å overholde kravene til virksomheten. Dokumentasjon på at bevillingshaver har ivaretatt forpliktelsene når det gjelder kompetanse og opplæring, skal finnes i permen for IK – alkohol. Dokumentasjonen kan være i form av kursbevis, møtereferat o.l. Det er helt sentralt at «IK-permen» er godt kjent, oppdatert og tilgjengelig for alle ansatte.

Se Helsedirektoratets veileder for internkontroll etter alkoholloven for salgs- og skjenkesteder på helsedirektoratet.no

Grader av påvirkning

Ifølge alkoholloven er det ikke tillatt å selge eller skjenke alkohol til personer som er åpenbart påvirket av rusmidler. Det er heller ikke lov å skjenke på en slik måte at vedkommende må antas å bli åpenbart påvirket.

Gjester som er åpenbart påvirket av rusmidler, skal ikke få adgang til et skjenkested eller oppholde seg i lokalet. Bevillingshaver er ansvarlig for å fjerne åpenbart påvirkede gjester som befinner seg inne på et skjenkested.

Ruspåvirkningen skal være kvalifisert og synlig for omverdenen. Helsedirektoratet har utarbeidet en skala med typiske kjennetegn som et hjelpemiddel for å kunne vurdere grader av alkoholpåvirkning. Dersom en person oppfyller ett av disse typiske kjennetegnene, *kan* det være nok til å bli definert som åpenbart påvirket, men det er ikke nødvendigvis tilstrekkelig. For å kunne bedømme en persons beruselsesnivå vil det ofte være nødvendig å observere vedkommende over tid. Tilstrekkelig observasjonstid er den tiden som er nødvendig for å kunne dokumentere graden av påvirkning, for eksempel kjennetegn.

Det er viktig å beskrive alle kjennetegnene som observeres, grundig for å registrere graden av ruspåvirkning i rapporten.

Forskrift § 8-2. I denne forskriften betyr internkontroll systematiske tiltak som skal sikre at virksomhetens aktiviteter planlegges, organiseres, utføres og vedlikeholdes i samsvar med krav fastsatt i bevillingen, alkoholloven og i bestemmelser fastsatt i medhold av alkoholloven.

IK – alkohol er et verktøy for å sikre at salg og skjenking til enhver tid skjer i lovlige former og på en forsvarlig måte.

Med rusmidler i alkohollovens forstand menes ikke bare alkohol, men også alle andre typer rusmidler.

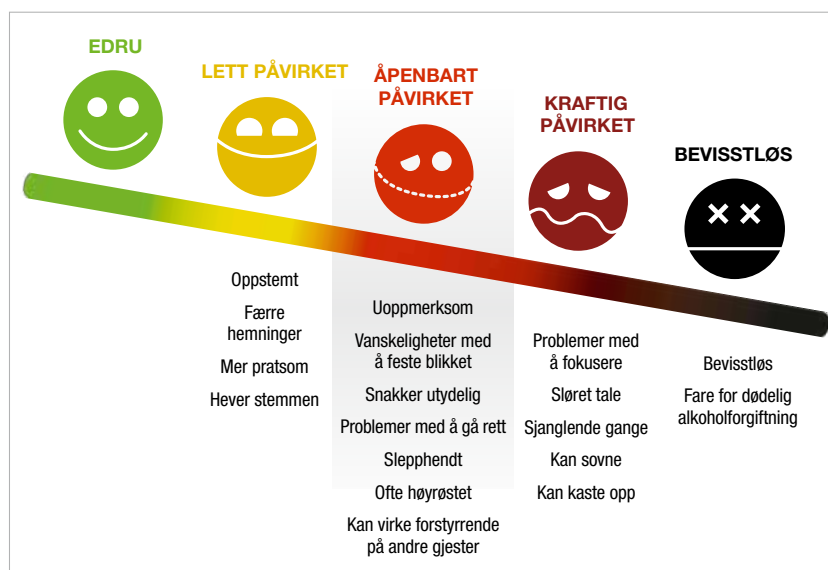
Alkoholloven § 8-11. Forbud mot salg og skjenking til rusmiddelpåvirkede personer

Det er forbudt å selge eller skjenke alkoholholdig drikk til personer som er åpenbart påvirket av rusmidler, eller skjenke alkoholholdig drikk på en slik måte at vedkommende må antas å bli åpenbart påvirket.

Merknader til alkoholloven § 8-11. Forbud mot salg og skjenking til rusmiddelpåvirkede personer

Hvorvidt en person er, eller må antas å bli, åpenbart påvirket, vil ikke bare avhenge av om vedkommende er synlig ruset, men også av graden av påvirkning. For å være «åpenbart påvirket av rusmidler» kreves det at rusmiddelpåvirkningen er kvalifisert.

Grader av påvirkning

Vi anbefaler å bruke materialet over også i kommunenes veiledning av salgs- og skjenkesteder for å etablere en felles begrepsforståelse.

En *åpenbart påvirket* person har problemer med tale, gange og/eller motorikk. Vedkommende kan være til sjenanse og forstyrre andre kunder/gjester, men er ikke mer påvirket enn at han/hun klarer å gå fra salgs-/ skjenkestedet på egen hånd.

En *kraftig påvirket* person har problemer med å gå, vanskeligheter med å få med seg hva som skjer, problemer med å gjøre seg forstått, dupper av / sovner og kan bli «syk» og kaste opp. Han/hun trenger / kan trenge hjelp til å forlate skjenkestedet.

Kommunens kontrollører skal ha et spesielt fokus på at skjenkestedene overholder forbudet mot overskjenking.

Hjelpeplikten

Skjenkestedet er pålagt å hjelpe påvirkede personer som er hjelpeløse og ute av stand til å ta vare på seg selv.

Hjelpeplikten kan innebære at skjenkestedet må tilkalle politi, drosje eller iverksette andre tiltak for å sikre at gjesten får nødvendig hjelp. Skjenkestedet kan bli stilt ansvarlig og eventuelt også bli straffet hvis en gjest som ikke er i stand til å ta vare på seg selv, ikke får nødvendig hjelp.

Kommunens kontrollører skal vurdere om hjelpeplikten blir overholdt.

Alkoholoven § 10-1. Alminnelige bestemmelser om straff.

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer eller medvirker til overtredelse av bestemmelser gitt i eller i medhold av denne lov, straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder. Dersom overtredelsen er særlig grov, er straffen bøter eller fengsel inntil 2 år.

Hjelpeplikten

Forskrift § 4-1. Personer som er åpenbart påvirket av rusmidler, må ikke få adgang til skjenkestedet. Dersom en person som er åpenbart påvirket av rusmidler, befinner seg på skjenkestedet, har bevillingshaver plikt til å sørge for at vedkommende forlater stedet. Bevillingshaver har plikt til å sørge for at personer som trenger det, får nødvendig hjelp.

Alkoholoven § 1-3.

I denne lov brukes alkoholholdig drikk som fellesbetegnelse på drikker som inneholder mer enn 2,5 volumprosent alkohol, likevel slik at aldersgrensebestemmelsen i § 1-5 også får anvendelse på drikk mellom 0,7 og 2,5 volumprosent alkohol.

I denne loven betyr:

- **alkoholfri drikk:** drikk som inneholder under 0,7 volumprosent alkohol
- **alkoholsvak drikk:** drikk som inneholder fra og med 0,7 til og med 2,5 volumprosent alkohol
- **gruppe 1:** drikk som inneholder over 2,5 og høyst 4,7 volumprosent alkohol
- **gruppe 2:** drikk som inneholder over 4,7 og mindre enn 22 volumprosent alkohol
- **gruppe 3:** drikk som inneholder fra og med 22 til og med 60 volumprosent alkohol

Med brennevin forstås drikk som inneholder tilvirket alkohol ublandet eller i blanding med andre produkter. Enhver drikk som inneholder 22 volumprosent alkohol eller mer, regnes som brennevin.

Som alkoholholdig drikk etter denne lov regnes ikke væsker som ved denaturering eller av andre grunner er uhensiktsmessig som berusningsmiddel og heller ikke væsker som bare er tilsatt den mengde alkohol som er nødvendig for oppløsning eller holdbarhet.

Aldersgrenser og legitimasjonskontroll

Aldersgrensene for kjøp av alkohol i Norge er lik for den som kjøper og den som selger eller skjenker alkohol. Den som selger eller skjenker, har ved tvil om alder *rett og plikt* til å kreve legitimasjon. Undersøkelser av blant annet SIRUS og Helse- direktoratet viser at mindreårige i mange tilfeller får kjøpt alkohol. Dette kan skyldes sløvheter, feilbedømming eller manglende opplæring og kunnskap hos den som selger eller skjenker. Det kan også skyldes at kjøperen bruker falsk eller lånt legitimasjon.

Bruk av falsk ID er ganske utbredt. Helsedirektoratet anbefaler at salgs- og skjenkestedene samarbeider med lokalt politi om hvordan dette bør håndteres.

Ifølge alkoholoven er det heller ikke tillatt å kjøpe alkohol på vegne av noen som ikke oppfyller alderskravene. Dette gjelder både salg og skjenking. Det er for eksempel ikke tillatt å la en 18-åring handle øl for så å gi den videre til en 17-åring. Se også avsnittet om langing.

Det regnes som skjenking når det drikkes på et skjenkested selv om alkoholen ikke er kjøpt på stedet. Det som er avgjørende, er at det konsumeres.

Det er ikke tillatt å selge alkohol til mindreårige som har med fullmakt fra en som tilfredsstiller alderskravene.

Salg og skjenking til mindreårige er ett av de viktigste forholdene som skal kontrolleres.

Salgs- og skjenketider

Alkoholoven inneholder bestemmelser om normal- og maksimaltider for salg og skjenking av alkohol. Det er opp til hver enkelt kommune å fastsette salgs- og skjenketider gjennom forskrifter. Kravet er at de må holdes innenfor lovens maks grenser.

Alkoholoven § 1-5.

Salg, skjenking eller utlevering av alkoholholdig drikk med 22 volumprosent alkohol eller mer må ikke skje til noen som er under 20 år.

Salg, skjenking eller utlevering av alkoholholdig drikk med lavere alkoholinnhold enn 22 volumprosent må ikke skje til noen som er under 18 år.

§ 4-3. Det må påses at personer som ikke fyller alderskravene i alkoholoven § 1-5 ikke drikker alkohol som skjenkes andre gjester.

Helsedirektoratet anbefaler at salgsstedene kontrollerer legitimasjonen til alle de tror er under 23 år, og at skjenkestedene kontrollerer legitimasjonen til alle de tror er under 25 år.

Innskrenkninger eller utvidelser av normalt tid kan være generelle eller kun gjelde for ett enkelt salgs- eller skjenkested. Dersom kommunen ikke fastsetter noen salgs-/skjenketid, er det lovens normalt tid som gjelder. Se også håndbok i alkoholloven.

Alkoholloven § 4-4. Tidsinnskrenkninger for skjenking av alkoholholdige drikker

Skjenking av alkoholholdig drikk med 22 volumprosent alkohol eller mer kan skje fra kl. 13.00 til 24.00. Skjenking av annen alkoholholdig drikk kan skje fra kl. 08.00 til 01.00.

Skjenking av alkoholholdig drikk med 22 volumprosent alkohol eller mer er forbudt mellom kl. 03.00 og 13.00. Skjenking av annen alkoholholdig drikk er forbudt mellom kl. 03.00 og 06.00.

Alkoholloven § 3-7. Tidsinnskrenkninger for salg og utlevering av alkoholholdig drikk med høyst 4,7 volumprosent alkohol

Salg og utlevering av alkoholholdig drikk med høyst 4,7 volumprosent alkohol kan skje fra kl. 08.00 til kl. 18.00. På dager før søn- og helligdager skal salget opphøre kl. 15.00. Dette gjelder ikke dagen før Kristi Himmelfartsdag.

Kommunestyret kan generelt for kommunen eller for det enkelte salgssted innskrenke eller utvide tiden for salg i forhold til det som følger av første ledd. Salg og utlevering av drikk som nevnt i første ledd er likevel forbudt etter kl. 20.00 på hverdager, og etter kl. 18.00 på dager før søn- og helligdager unntatt dagen før Kristi Himmelfartsdag. Det kan bestemmes at salg ikke skal finne sted til bestemte tider på dagen eller på bestemte ukedager.

Reklame

Ifølge alkoholloven er all reklame for alkoholholdig drikk forbudt. Slike varer må heller ikke inngå i reklame for andre varer eller tjenester.

Med reklame forstås enhver form for massekommunikasjon i markedsføringsøyemed. Reklamebegrepet er medienøytralt og reklameforbudet rammer svært vidt. Det rammer i prinsippet all reklame som fremstår som masse- kommunikasjon i markedsføringen av alkohol. Forbudet gjelder også bruk av reklame i sosiale medier som Facebook, Twitter mv. *Kommunen bør følge opp og kontrollere dette.*

Når det gjelder omtale av alkohol i ulike medier, skiller man mellom det som er alkoholreklame, og det som kalles redaksjonell omtale av produkter, arrangementer osv. Det avgjørende ved vurderingen er om omtalen skjer i markedsføringsøyemed, dvs. med det formål å selge mer alkohol generelt eller mer av et bestemt produkt. Alkoholforskriften § 14-3 inneholder 8 unntak fra reklameforbudet i alkoholloven.

Her er noen praktiske eksempler på hva som er unntatt reklameforbud:

- Annonser for skjenkesteder: Et skjenkested har mulighet til å annonsere med navn, beliggenhet, bevillingsrettigheter og åpningstider. Prisopplysninger eller avbildninger kan ikke forekomme.

Alkoholloven § 9-2. Reklame for alkoholholdig drikk

Reklame for alkoholholdig drikk er forbudt. Forbudet gjelder også reklame for andre varer med samme merke eller kjennetegn som drikk som inneholder over 2,50 volumprosent alkohol. Slike varer må heller ikke inngå i reklame for andre varer eller tjenester.

Forskrift § 14-2.

Med reklame forstås enhver form for massekommunikasjon i markedsføringsøyemed, herunder reklame i trykt skrift, film, radio, fjernsyn, telefonnett, datanettverk, lysreklame, plakater, skilt og lignende innretninger, avbildninger, utstillinger og liknende, distribusjon av trykksaker, vareprøver mv.

- Plakater og skilt i tilknytning til skjenkestedet: Skiltet kan opplyse om stedets navn, åpningstider og bevillingsrettigheter. Opplysningen skal komme til uttrykk på en nøytral og informativ måte.
- Skilt/plakater/menyer inne i lokalet: Av hensyn til forbruker kan skilt/plakater/menyer inne i lokalet inneholde informative opplysninger om hvilke produkter (alkoholprodusentens navn) som selges på stedet, og prisene på disse, forutsatt at ingen produkter fremheves i forhold til andre.
- Plassering av alkohol i skjenkelokalet: Vanlig oppstilling av alkoholholdige drikkevarer, for eksempel i baren, som ledd i den vanlige omsetningsprosessen er tillatt ut fra hensyn til den praktiske gjennomføringen av serveringen. Avgrenses mot det som er å regne som en utstilling.
- Vanlig serveringsutstyr med alkoholprodusenters navn og/eller firmamerke: Det er gjort unntak for bruk av alkoholprodusenters firmanavn og/eller firmamerke på skjenkeutstyr som har direkte tilknytning til selve skjenkingen av alkohol. F.eks. glass, rørepinner, ølkraner og ølbrikker.
- Menyer, barkart, askebegre, garderobemerker og personalets bekledning regnes ikke som vanlig serveringsutstyr og faller derfor utenfor unntaket..

Kommunene skal kontrollere at salgs- og skjenkesteder overholder reklameforbudet.

Andre sentrale bestemmelser

Under følger andre bestemmelser som gjelder for salg og skjenking.

Spesielt for skjenkesteder

Det er ikke tillatt å skjenke gjester alkohol etter skjenketidens slutt, selv om bestillingen har skjedd før skjenketidens slutt. I de påfølgende 30 minuttene etter skjenketidens slutt skal gjestene få mulighet til å konsumere det de har kjøpt tidligere på kvelden. Etter denne halvtimen skal det ikke konsumeres alkohol i lokalet. Regelen om at skjenket alkohol ikke kan medbringes utenfor skjenkelokalet, gjelder også etter skjenketidens slutt.

Alkoholfrie/-svake alternativer

Den som har bevilling til å skjenke alkoholholdig drikk plikter å føre et rimelig utvalg av alkoholfrie og/eller alkoholsvake drikker. Disse må regnes som en naturlig erstatning for alkoholholdig drikk.

Hva som vil være et naturlig alternativ til alkoholholdig drikk, kan variere fra skjenkested til skjenkested avhengig av stedets konsept, klientell osv. Dersom det enkelte skjenkestedet kan redegjøre for hvorfor det aktuelle produktet er et naturlig alternativ til alkoholholdig drikk for gjestene deres, bør kommunen utvise fleksibilitet når de vurderer stedets produktutvalg. De alkoholfrie alternativene skal føres opp på menyer og skjenkekart.

Reklame for / plakat der det står «Happy hour» er i strid med reklameforbudet. Et annet eksempel er en plakat med teksten «Duggfrisk drikk».

Forskrift § 4-4. Det må påses at gjestene ikke nyter medbrakt alkoholholdig drikk, eller medtar alkoholholdig drikk når de forlater skjenkestedet.

«De gode alkoholfrie alternativene» - en brosjyre som er utarbeidet med støtte fra Helsedirektoratet – presenter ulike alkoholfrie alternativer og hvilken type mat som passer til.

Alle alkoholfrie/-svake produkter som eplemost, fruktmost, alkoholfri cider, ulike typer mineralvann med mer kan være et naturlig alternativ til alkohol. Eksempelene er ikke uttømmende, og det kan bli utviklet nye produkter som kan være gode alternativer til alkoholholdig drikk.

Skjenkeareal

I bevillingsvedtaket har kommunen angitt hvilket lokale og areal bevillingen gjelder for. Det er *ikke* tillatt å ta med alkohol ut av dette arealet. Skjenkestedet har ansvar for at dette ikke skjer. Skjenkearealet *kan* utvides for én enkelt anledning etter søknad.

Sommer-/vintertid

Ved overgang til sommertid stilles klokken frem fra kl. 02.00 til kl. 03.00. Skjenkesteder som i henhold til bevillingen har skjenketid til kl. 02.00 eller senere, må stenge skjenkingen på det tidspunktet klokken stilles frem, dvs. kl. 02.00. Klokken er da 03.00 etter ny tid. Ved overgang til vintertid stilles klokken tilbake fra kl. 03.00 til kl. 02.00. I henhold til maksimaltidene vil skjenketiden til alle skjenkesteder ha utløpt kl. 03.00 (når klokken blir 03.00 første gang den natten), og den utvides derfor ikke med en ekstra time.

Mengde brennevin ved skjenking

Brennevin kan kun skjenkes i mengder à 2 og 4 cl. For cocktails som inneholder flere typer brennevin, kan mengden brennevin overstige 4 cl for en drink. Alkoholloven med forskrifter inneholder ingen definisjon av *cocktail*. For å finne en klargjøring av begrepet må man derfor se på standardene i bransjen, både nasjonalt og internasjonalt. Det innebærer at et skjenkested ikke kan komponere sin egen drink og kalle den en cocktail før den har blitt godkjent internasjonalt. Eksempelvis vil en Long Island Ice Tea med 6 cl brennevin være tillatt. Cocktails skal også være oppført i skjenkekart.

Videre skal det skjenkes på en forsvarlig måte og ikke til personer som er eller må antas å bli åpenbart påvirket av rusmidler. Dette innebærer blant annet at en cocktail ikke kan inneholde ubegrensede mengder brennevin.

Det finnes ingen krav i alkoholloven om at skjenkepersonalet skal bruke målebeger når de skjenker alkohol.

Forskrift § 4-5. Brennevin kan bare skjenkes i mengder à 2 og 4 cl. Dette gjelder ikke for servering av cocktails.

Forskrift § 4-2. Det er ikke tillatt å skjenke på en slik måte at gjesten kan antas å bli åpenbart påvirket.

For å vurdere om en cocktail er internasjonalt godkjent vises det til en liste som er utarbeidet av den internasjonale bartenderforeningen IBA (International Bartenders Association)

www.iba-world.com/index.php?option=com_content&view=article&id=88&Itemid=532

Spesielt for salgssteder

I Håndbok til alkoholoven m.v. (IS-5/2008) står det at alkohol ikke skal være tilgjengelig etter salgstidens slutt. Loven stiller imidlertid ikke krav til at varene skal være fysisk utilgjengelige i butikken. Kommunen kan, under visse forutsetninger, stille vilkår om at alkoholen skal dekkes til utenfor salgstiden. Det sentrale ved utilgjengelighetsbegrepet i alkoholoven er at det ikke skal være mulig å få kjøpt alkohol etter salgstidens slutt. Mange av butikkene som selger øl, har i dag lagt inn sperrer i kassasystemene sine som hindrer den ansatte i å registrere alkohol i kassen etter salgstidens slutt, kl. 18.00 og 20.00.

I henhold til regelverket kan kommunen praktisere «plukketidspunktet» som salgstidsslutt, men ut av kontrollhensyn anbefaler Helsedirektoratet at kommunene stiller som vilkår at all alkohol skal være registrert i kassen innen salgstidens slutt.

Salgstid i butikk

Normal salgstid på hverdager er til klokken 18.00. Denne kan utvides til klokken 20.00 av kommunestyret. Normal salgstid på dager før helligdager er klokken 15.00, men kommunestyret kan utvide salgstiden til klokken 18.00. Dagen før Kristi himmelfartsdag regnes som vanlig hverdag. Lov om helligdager og helligdagsfred regulerer hvilke dager, utover søndager, som er helligdager. På påske-, pinse- og julaften må butikkene vanligvis stenge klokken 16.00. Det finnes noen unntak.

Plassering av alkohol i butikk

I butikker skal alkoholen være plassert slik at den ikke kan forveksles med alkoholfri eller alkoholsvak drikk. Butikken må holde drikkene adskilt. Kundene skal ikke risikere å kjøpe alkohol i stedet for alkoholsvak/-fri drikke.

Det betyr at det er forbudt å plassere alkohol i samme kjøleskap/-hyller som lettøl / alkoholfritt øl, brus, juice, saftdrikker o.l. dersom de alkoholholdige produktene kan forveksles med alkoholfrie eller alkoholsvake produkter.

Omsetning med rabatt

Det er forbudt for innehavere av salgsbevilling å gi spesielle rabatttilbud ved omsetning av alkoholholdig drikk. Alkoholholdig drikk er i prinsippet under fri prisfastsettelse. Bestemmelsen er derfor ikke til hinder for at en butikk som opererer med rabattordninger for hele eller en betydelig del av vareutvalget, også selger alkoholholdig drikk med tilsvarende rabatt. Det avgjørende er at prisen på alkoholholdig drikk gjenspeiler salgsstedets generelle pris- og avansesystem.

Helsedirektoratet anbefaler at kommunen stiller som vilkår at alkoholen må være betalt innen salgstidens slutt.

Alkoholoven § 3.7.3 Salgstidens slutt

Bevillingshaver har ansvaret for at alkoholholdig drikk ved salgstidens slutt ikke lenger er tilgjengelig i butikken. Betaling kan skje etter dette tidspunktet dersom kunden har forsynt seg med den alkoholholdige drikken før salgstidens slutt.

Kommunen kan sette vilkår om at drikken skal være betalt innen salgstidens slutt. Også butikken selv kan nekte kunden å betale drikken etter salgstidens utløp.

Forskrift § 3-3. På salgssted for alkoholholdig drikk i gruppe 1 skal slik drikk plasseres på en slik måte at den ikke kan forveksles med alkoholfri og alkoholsvak drikk.

Forskrift § 3-2. De ansatte skal påse at det ikke drikkes alkohol i salgslokalet.

Drikking av alkohol i salgslokalet

Bevillingshaver har ansvar for at det ikke drikkes alkohol i salgslokalet. De ansatte skal påse at det ikke forekommer.

Salg av alkohol til åpenbart påvirkede personer

Det er ikke tillatt å selge eller utlevere alkohol til personer som er åpenbart påvirket av rusmidler.

Langing

Det er forbudt å kjøpe alkohol til noen som ikke er gamle nok, såkalt langing. Forbudet rammer også formidling som skjer på salgsstedet. Bevillingshaver kan stoppe salget av alkohol ved mistanke om langing. Butikken bør ha retningslinjer for hvordan man skal håndtere mistanke om langing og rutiner for å rapportere til politiet. Langing utenfor salgslokalet faller utenfor bevillingshavers ansvar. Kommunen bør ha fokus på problematikken og opprette et samarbeid med politiet, ettersom det har en preventiv effekt å stoppe langing av alkohol til mindreårige.

4. Kommunens kontroller med salgs- og skjenkesteder

Kommunen skal kontrollere alle salgs- og skjenkesteder og påse at omsetning av alkohol til enhver tid skjer i henhold til regelverket og de alkoholpolitiske forutsetningene. Kommunene har ansvar for kvaliteten på kontrollene, og for at kontrollørene får god nok opplæring. Kontrollene skal fordeles ut fra risikoforhold ved det enkelte salgs- og skjenkestedet. Det betyr at enkelte salgs- og skjenkesteder der det er fare for avvik, skal ha flere kontroller enn steder der risikoen for brudd er liten.

Det skal foretas *minimum* tre ganger så mange kontroller per år som det er bevillinger, og kontrollen skal særlig legge vekt på salgs- og skjenketidene, aldersgrensebestemmelsene og at det ikke selges eller skjenkes til personer som er åpenbart påvirket av rusmidler.

Ambulerende bevillinger og bevillinger for én enkelt anledning, for eksempel festivaler og lignende, skal også kontrolleres. Disse kontrollene kommer i tillegg til de ordinære skjenkekontrollene.

4.1 Organisering av kontrollene

Kommunene har ansvar for å utforme en lokalt tilpasset alkoholpolitikk der kontroll og sanksjoner står sentralt. Kommunen kan organisere og gjennomføre kontrollene ved bruk av ansatte i kommunen, engasjerte kontrollører eller privat vakselskap engasjert av kommunen.

I rapporten fra SIRUS om kommunenes forvaltning av alkoholloven kommer det frem at over 75 % av kommunene engasjerte et privat selskap til å utføre kontrollen med salgs- og skjenke-

Tips om nettsider til hjelp ved anbud og anskaffelser.

www.anskaffelser.no

Her finner du også en egen side for det du spør om, f.eks. maler og eksempler. www.anskaffelser.no/anskaffelser/anskaffelsens-art

bevillingene i 2010. 117 kommuner sa at de samarbeider med andre kommuner om kontrollene. De gjør dette enten ved å engasjere et felles vakselskap, eller ved å ha egne ansatte i et felles kontrollørkorps. Flere kommuner har god erfaring med å etablere interkommunale samarbeid, eksempelvis Sør-Rogaland, Nedre Glomma-regionen, Østerdalen m.fl.

Flere av de største kommunene, bl.a. Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim, bruker egne kontrollører.

Det finnes både styrker og svakheter ved de forskjellige måtene å organisere arbeidet på. Enten kommunen velger å bruke egne ansatte eller engasjere for eksempel et vakselskap, er det viktig at kommunen vektlegger følgende:

- lokal kjennskap – kan sikre en effektiv kontroll
- antall kontrollører – med tanke på å utføre målrettede og anonyme kontroller
- fleksibilitet – til å kunne utføre kontroller på kort varsel
- kompetanse

En stor kommune har gjerne flere skjenkesteder og flere ressurser til å kunne organisere en god kontrollvirksomhet på egen hånd. Mindre kommuner med få ressurser vil kanskje ha større nytte av å samarbeide med andre nærliggende kommuner eller engasjere noen andre til å utføre kontrollene. Uansett form for organisering, er det viktig at kommunen har en tett og god kommunikasjon med de som utfører kontrollene, for å få en kvalitativt god kontroll.

Kommunen har ansvar for kvaliteten på kontrollene selv om de er satt ut til et privat vakselskap.

Habilitet

Kommunen må vurdere habiliteten til de som skal gjennomføre kontrollene. Når private aktører brukes, er de ansatte i vakselskapet som utfører kontrolloppgavene, omfattet av habilitetsbestemmelsene i forvaltningsloven. Når man vurderer hver enkelt kontrollørs habilitet, må man også tenke på hva slags forhold vakselskapet har til skjenkestedet, og hva dette betyr for den enkelte kontrolløren.

Kravspesifikasjon ved kjøp av kontrolltjenester

Hvis kommunen velger å leie inn for eksempel et vakselskap, må kommunen i tillegg til en standard avtale med leverings- og betalingsbetingelser utarbeide en kravspesifikasjon.

Kravspesifikasjonen bør være detaljert og beskrive hva kommunen krever av selskapet som skal utføre kontrollene. Den skal sikre god kvalitet på kontrollene og at kommunen kjøper en tjeneste som er tilpasset kommunens behov. I tillegg sørger en detaljert kravspesifikasjon for at tilbudene som kommunen mottar, blir sammenlignbare.

Helsedirektoratet anbefaler at kravspesifikasjonen bl.a. inneholder følgende punkter:

- Krav til kompetanse og eventuelt alder på kontrollørene.
- Krav til tilgjengelighet og fleksibilitet.
- Antall kontroller som skal utføres per år/måned og/eller helg/uke.
- Rutiner ved bestilling av og priser på ekstrakontroller.
- At *minimum* en tredjedel av skjenkekontrollene skal utføres de siste timene, etter kl. 23.00, natt til lørdag og søndag. På steder der risikoen for brudd vurderes som stor, skal det utføres en enda større andel av kontrollene de siste timene natt til lørdag og søndag.
- At det utføres målrettede kontroller i henhold til kommunens plan og oversikt.
- Rapporteringsrutiner.
- Kontrollrutiner og -metoder.
- Antall kontrollører som må være tilgjengelige med tanke på å utføre målrettede og anonyme kontroller.
- At kontrollørene er ansatt i selskapet.
- Ordnete lønns- og arbeidsforhold for kontrollørene.

Se også eksempel på kravspesifikasjon i vedlegg til denne veilederen.

4.2 Kvaliteten på kontrollvirksomheten

Kontroll er en sentral del av kommunenes forvaltning av alkoholloven. Det stilles krav om at kommunen skal rette kontrollene mot de forholdene som synes hensiktsmessig ut fra lokale forhold og behov. Videre stilles det krav om at det er behovet som bestemmer hvor mange kontroller kommunen skal gjennomføre. Loven stiller imidlertid ingen konkrete krav til hvordan kontrollen skal utøves. Dette bidrar til at det er svært ulik praksis og varierende kvalitet på kontrollene.

Kvalitet

Selv om kommunen engasjerer andre, for eksempel et vakt-selskap, til å utføre kontrollene, har de fortsatt ansvar for kvaliteten på kontrollene. Kommunen skal sikre at kontrollene rettes mot de forholdene som er gjengitt i alkoholloven og kommunens alkoholpolitiske handlingsplan.

Å utføre målrettede og effektive kontroller krever at man kartlegger utelivet. En risikoanalyse vil fortelle hvor og når faren for brudd på alkoholloven er størst, eksempelvis de siste timene natt til lørdag og søndag. I tillegg må kontrollene planlegges nøye og utføres av kontrollører som har den nødvendige kompetansen til den jobben som skal gjøres.

Kommunens saksbehandler bør delta på noen kontroller for å erfare hvordan de utføres, og for å avdekke og rette opp i

Målet med kontrollene er å avdekke og rapportere brudd på alkoholloven.

Forskrift § 9-1. Kommunen har ansvar for kontroll med utøvelsen av kommunal bevilling til skjenking av alkoholholdig drikk, salg av alkoholholdig drikk i gruppe 1 og statlig bevilling etter alkoholloven § 5-3 første ledd, herunder for kontroll med føring av internkontroll etter kapittel 8 i forskriften her.

Noen erfaringer og kommentarer fra kontrollører

– Når vi er ute på kontroll i en kommune, blir vi fort avslørt, selv om vi gjennomfører anonyme kontroller.

– Når vi har gjennomført kontroll på et skjenkested, så går jungeltelegrafene til alle de andre stedene i kommunen.

– Selv om vi rapporterer om brudd og avvik på alkoholloven, får skjenkestedet sjelden noen straff.

– Vi opplever at ansatte i bransjen har liten kunnskap om alkoholloven.

– Jeg har opplevd å komme til skjenkesteder hvor det kun er én på jobb og stedet er fylt med ungdommer som er åpenbart påvirket.

Helsedirektoratet anbefaler at minimum en tredjedel av skjenkekontrollene utføres de siste timene, etter kl. 23.00, natt til lørdag og søndag.

Kommunen bør prioritere å utføre en enda større andel av kontrollene de siste timene natt til lørdag og søndag på steder hvor risikoen for brudd vurderes som stor.

Forskrift § 9-3. Kommunen er ansvarlig for at de som skal foreta kontroll ved salgs- og skjenkestedene (kontrollørene), får nødvendig opplæring for å kunne ivareta sine oppgaver.

eventuelle svakheter i gjennomføringen. Samtidig vil det være et signal til bransjen at kommunen prioriterer kontrollene og holder seg oppdatert på forholdene i utelivet.

I arbeidet med å utvikle og forbedre kontrollene er det også viktig med dialog og tilbakemeldinger fra bransjen.

Helsedirektoratet anbefaler følgende tiltak for å styrke kvaliteten på kontrollen:

- Kartlegge utelivet og fordele kontrollene på grunnlag av kjente risikoforhold ved det enkelte salgs- og skjenkestedet.
- Målrette kontrollene, dvs. planlegge og utføre kontrollene på rett sted til rett tid.
- Bruke gode og riktige kontrollmetoder for å avdekke avvik.
- Bruke minimum to kontrollører på alle skjenkekontroller.
- Bruke minimum to kontrollører på alle målrettede salgskontroller.
- Sørg for god opplæring av kontrollørene.
- Sørg for at kommunens saksbehandlere deltar på kontroll.
- Samordne kontroller med andre instanser eller andre kommunale tjenester.
- Utstrakt samarbeid med politiet.
- Skape felles forståelse og likt syn hos alle aktørene på hvor grensen for avvik går.
- Bedre kvaliteten på rapportene.

Opplæring av kontrollørene

Det er kommunen som har ansvar for at kontrollørene har den nødvendige kompetansen.

For å tilfredsstille kravet til nødvendig kompetanse anbefaler Helsedirektoratet at kontrollørene må:

- ha dokumentert kunnskap om de sentrale delene av alkohol-loven ved eksempelvis bestått kunnskapsprøve
- ha fått praktisk opplæring i kontroller, bl.a. ved å delta som observatør ved målrettede kontroller
- ha fått opplæring i rapportskrivning
- kunne klassifisere de ulike gradene av påvirkning
- kunne observere og avdekke personer som er åpenbart påvirket av rusmidler
- ha fått opplæring i legitimasjonskontroll
- ha kjennskap til de forskjellige kontrollmetodene
- ha fått opplæring i etikk, opptreden og konflikthåndtering

Se også vedlegg med forslag til opplæringsplan for kontrollører.

Antall kontrollører

Salgs- og skjenkekontroller bør gjennomføres med minst to kontrollører. Kommunen må vurdere om det er tilstrekkelig med én kontrollør på steder der faren for avvik er liten, eksempelvis institusjoner, enkelte selskapslokaler og enkelte salgskontroller. For å unngå at kontrollørene blir gjenkjent ved anonyme kontroller må kommunen ha tilgang til mange nok kontrollører eller samarbeide med nærliggende kommuner om et felles kontrollørkorps.

«En kontrollør observerer færre situasjoner enn to kontrollører. I tillegg krever kontroll at man må gjøre en rekke vurderinger som det er betryggende å være to om. For eksempel kan man ved mistanke om at mindreårige får servering, eller når man er i tvil om hvorvidt en person er åpenbart påvirket eller ikke, diskutere seg imellom fremfor å måtte ta vurderingen selv. Samtidig har en rapport fra to kontrollører en helt annen tyngde». (SIRUS rapport 5/2010)

Antall kontroller

Hvert salgs- og skjenkested skal kontrolleres så ofte som *behovet* tilsier etter at man har vurdert risikoforhold, men minst én gang per år. Kommunen skal minimum gjennomføre tre ganger så mange kontroller som det er salgs- og skjenkesteder. Dette innebærer at kommunene minimum skal gjennomføre tre ganger så mange salgskontroller som de har salgssteder og tre ganger så mange skjenkekontroller som de har skjenkesteder.

Helsedirektoratet anbefaler at salgs- og skjenkekontroller gjennomføres med minst to kontrollører.

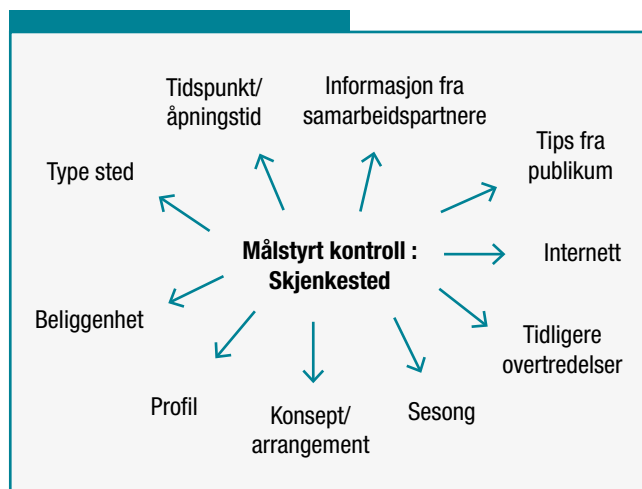
Forskrift § 9-7. Salgs- og skjenkestedene skal kontrolleres så ofte som behovet tilsier. Hvert sted skal kontrolleres minst en gang årlig. Kommunen skal årlig utføre minst tre ganger så mange kontroller som de har salgs- og skjenkesteder.

5 Gjennomføring av salgs- og skjenkekontroll

For å overholde alkohollovens kvalitetskrav til kontrollene (se alkoholloven § 9-4) bør kommunen planlegge å utføre flere kontroller på steder og tidspunkter der risikoen for brudd på regelverket er størst. Dette kalles målrettede kontroller. Det er nødvendig å foreta en grundig *kartlegging* av risikoforholdene samt *planlegge* kontrollene og tilpasse dem forholdene på det enkelte salgs- og skjenkestedet for å kunne utføre effektive og gode kontroller.

Se modellen for målrettede kontroller til Næringssetaten i Oslo.

Næringssetaten i Oslo – modell for målrettede kontroller

Modellen viser hva som bør kartlegges, og hva slags informasjon som må fremskaffes for at kontrollene skal kunne rettes mot konkrete forhold og utfordringer.

For eksempel bør den/de som har ansvaret for å planlegge kontrollene, ha kjennskap til og informasjon om:

- type steder, åpningstider, beliggenhet, profil, målgruppe, spesielle arrangementer og eventuelle tidligere overtredelser

Informasjonskilder kan for eksempel være tips fra publikum, politi, aviser, bransjen selv, internett – hjemmesider, Facebook og Twitter.

5.1 Kontroll- og observasjonsmetoder

Valg av kontrollmetode er avhengig av en risikovurdering og påvirkes av:

- hva som skal kontrolleres
- om kontrollørene er kjent for bransjen
- om politiet deltar

Kontrollene kan foregå åpent eller anonymt. De fleste kontrollene foregår i dag anonymt. Det vil si at kontrollørene går inn som vanlige gjester for å observere hvordan alkoholhåndteringen foregår når bransjen ikke er klar over at de blir kontrollert.

Åpen kontroll

Ved en åpen kontroll legitimerer kontrollørene seg for ansvarshavende og/eller ordensvakt når de ankommer salgs- eller skjenkestedet. Åpen kontroll kan brukes når det ikke er hensiktsmessig å gjennomføre anonym kontroll, for eksempel når det er fullt eller lang kø på et skjenkested.

Uniformert kontroll

Hvis kontrollørene på en åpen kontroll også vil være synlige for gjester og publikum, kan kontrollørene utføre uniformert kontroll. De kan for eksempel bruke vester med en tekst som forteller at de kommer fra kommunen og skjenkekontrollen. Eksempel på merking kan være «For et tryggere uteliv – Skjenkekontroll» på ryggen. Det er viktig å vurdere kontrollørens sikkerhet når uniformert kontroll skal utføres.

Forhåndsvarslede kontroller

Varslede kontroller vil kunne fungere som en form for «fotobokser» og forebygge overskjenking og skjenking til mindreårige. På steder eller arrangementer der kommunen mistenker eller vet at det forekommer alvorlige brudd, kan kontrollørene informere om at det vil bli foretatt kontroller i løpet av natten. De kan også spørre bevilingshaveren om hun/han vil være til stede ved stengetid, slik at de sammen kan vurdere gjestenes beruselsesnivå når de går hjem.

Informer publikum via media at det i løpet av høsten eller til julebordsesongen er planlagt kontroller av skjenkenæringen. Når man varsler om kontrollene på forhånd, kan det bidra til at

Forskrift § 9-4. Kontrollen skal særlig omfatte salgs- og skjenketidene, aldersgrensebestemmelsene, og at det ikke selges eller skjenkes til personer som er åpenbart påvirket av rusmidler. Kommunen skal sikre at kontrollen til enhver tid er rettet mot de forhold som synes hensiktsmessige etter en vurdering av de lokale forhold.

Forskrift § 9-5. Kontrollen av salgs- og skjenkesteder kan foregå åpent eller anonymt.

Etter utført kontroll skal kontrolløren alltid presentere seg for stedets ansvars-havende og muntlig redegjøre for sitt inntrykk av stedet.

I forbindelse med kontrollprosjektet prøvde Haugesund kommune ut kontroller med en uniformert vekt og en sivil kontrollør. Etter prøveperioden gjennomførte kommunen en spørreundersøkelse blant gjester og ansatte i bransjen om hva de syntes om kontroller med uniformerte kontrollører. Spørreundersøkelsen viste at skjenkestedene og de ansatte var positive til tiltaket, men det vekket også en del oppmerksomhet fra gjester.

Merknader til alkoholloven § 9-5.

Ifølge § 9-5 kan kontrollen foregå åpent eller anonymt. Det legges til grunn at anonym kontroll kun kan foregå der kontrollørene (og publikum) har alminnelig adgang. Kontroll av lager, bakrom, regnskap og lignende må følgelig skje åpent.

Uansett om kontrollen er åpen eller anonym, skal kontrollørene presentere og legitimere seg for en ansvarshavende på stedet etter utført kontroll. Kontrollørene skal også fortelle den ansvarshavende om observasjonene som er gjort på stedet.

Kontrollørene bør gi seg til kjenne straks etter at de har avdekket forhold der bevisproblematikk kan oppstå. For å hindre uklarhet rundt bevissspørsmål og sørge for god kontradiksjon, bør bevillingshaver få anledning til å imøtegå opplysningene umiddelbart.

bransjen skjerper rutinene sine og unngår brudd på alkoholloven, for eksempel overskjenking og skjenking til mindreårige. Det vil bidra til å forebygge og begrense de samfunnsmessige og individuelle skadene.

Anonym kontroll

Ved anonyme salgs- og skjenkekontroller skal kontrollørene legitimere seg for ansvarshavende først etter at de har gjort observasjoner. På anonyme skjenkekontroller betaler kontrollørene inngangspenger der det er påkrevd, og går inn på skjenkestedet som vanlige gjester. Hensikten med anonyme kontroller er å observere og rapportere hvordan salg og skjenking av alkohol håndteres når de ansatte ikke vet at de blir kontrollert. På anonyme skjenkekontroller bør kontrollørene også tenke på hvordan de kler seg. Type klær er avhengig av om det er et diskotek eller en gourmetrestaurant som kontrolleres. Husk at bartenderne og serveringspersonell er flinke til å legge merke til gjestene og få øye på gjester som ikke «hører hjemme» eller er nye på stedet.

Multikontroll – kartlegging og skjenkekontroll

Kontrollørene kan oppholde seg i et område for å kartlegge og følge utviklingen i utelivet en hel kveld/natt. De kan på denne måten danne seg et bilde av hvor risikoen for brudd er størst, og målstyre kontrollen dit den aktuelle kvelden/natten.

Kontrollørene kan observere, kartlegge og følge utviklingen både utenfor og inne på flere skjenkesteder uten å ta kontakt med ansvarshavende, og uten at jungeltelegrafene går og varsler at «nå er kontrollørene på byen».

På skjenkesteder der man oppdager brudd, skal kontrollørene kontakte bevillingshaver/ansvarshavende, legitimere seg og fortelle om hva de har observert. Kontrollørene skal peke ut aktuelle personer for den ansvarshavende og presentere hvilke brudd de har observert. De/den ansvarshavende skal også få anledning til å imøtegå opplysningene umiddelbart for å avklare uklarheter.

Det er viktig at også de positive observasjonene rapporteres og vektlegges. Eksempelvis skal kontrollen rapportere om de skjenkestedene som håndterer bevillingen og skjenkingen på en god og positiv måte.

Ifølge alkoholloven må kontrollørene presentere seg og legitimere seg for ansvarshavende også på de stedene der det ikke er avdekket avvik. De skal gi en muntlig redegjørelse om inntrykket av skjenkestedet til ansvarshavende etter kontrollen. Denne redegjørelsen kan gis ved at kontrollørene besøker de samme skjenkestedene igjen på slutten av kvelden/natten etter at kontrollen er utført.

Samordnet kontroll

En samordnet kontroll er en planlagt aksjon der flere forskjellige instanser deltar sammen med kommunen. Politi, tollvesen, brannvesen, Skatteetaten og Mattilsynet er noen eksempler på etater som kan delta på slike samordnede storkontroller.

Ved samordnet kontroll har det blitt avdekket flere former for lovbrudd, blant annet svart arbeid, ulovlig innvandring, diskriminering, skatte- og avgiftsunndragelser, narkotika-lovbrudd, illegal omsetning av smuglervarer, hvitvasking av penger, brudd på brannforskriftene med mer. Samordnet kontroll kan omfatte alt fra innhenting og vurdering av informasjon til stedlig kontroll av serveringsstedet. Hvor omfattende kontrollen bør være, avhenger av hensikten med kontrollen og hvilken type steder som skal kontrolleres.

For at en slik aksjon skal bli vellykket er det viktig å kartlegge utelivet og planlegge kontrollene godt. De forskjellige etatenes rolle og mål bør også avklares på forhånd. Politiet er en naturlig organisator av samordnede kontroller, og de følger etablerte rutiner for å sikre god kvalitet. Se politiets modell nedenfor.

Politiets modell for gjennomføring av samordnet kontroll

1 Kartleggingsfasen

I kartleggingsfasen innhentes relevante opplysninger om de aktuelle serveringsstedene. Hvilke metoder som benyttes i en slik innsamling av informasjon, varierer. Eksempelvis kan det innhentes opplysninger fra offentlige dokumenter, saksdokumenter i andre straffesaker, offentlige dataregistre, etterretningsnotater, spaning, samtaler med ansatte, andre offentlige etater og privatpersoner.

2 Planleggingsfasen

Planleggingen av kontrollene foretas på bakgrunn av kartleggingen sammen med relevante samarbeidspartnere. Formålet er å legge til rette for en mest mulig grundig og effektiv gjennomføring av kontrollene. Omfanget av planleggingen avhenger av:

- formålet med kontrollen
- størrelsen på og type serveringssted
- hvilke aktører (interne og eksterne samarbeidspartnere) som skal delta
- antall personer som deltar i kontrollen
- vurdering av behov for ytterligere kartlegging

Deltakerne må være enige om hva som skal være fokus under kontrollen, slik at en ikke så lett lar seg distrahere og risikerer at formålet med kontrollen ikke oppnås.

3 Gjennomføringsfasen

Hvis kontrollene skal kunne gjennomføres på en vellykket måte, krever det god planlegging, at oppgaver er fordelt, og at alle de involverte vet hva og hvilke steder de skal kontrollere.

De forskjellige etatene har ulike behov og ønsker når det gjelder selve kontrollen.

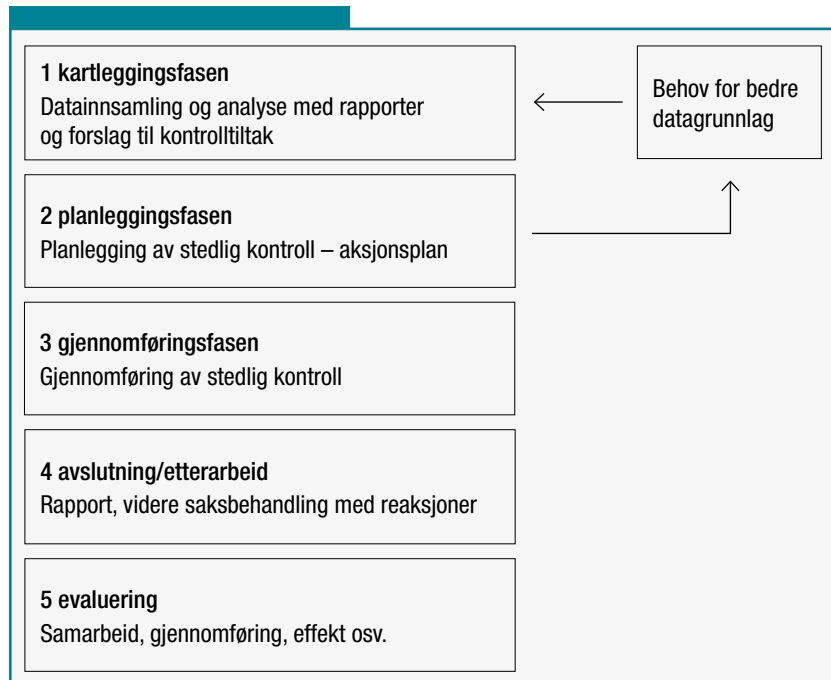
Det er naturlig at politiet har en rolle som støtte og sikkerhetsfaktor for kontrollørene fra de forskjellige etatene.

Info fra Haugesund kommunes nettside om samordnet kontroll

En varslet storkontroll av skjenkestedene i Haugesund ble gjennomført onsdag 26. oktober mellom kl. 17.00 og 21.00. Det å annonsere storkontrollen er et ledd i det å samarbeide med bransjen for å gi den anledning til å gjennomgå rutinene på forhånd. Denne storkontrollen fokuserte på bl.a. internkontroll, kontroll av kassene og rutiner for oppfølging av sykefravær.

Følgende instanser deltok: politiet, tollvesenet, kemneren, brannvesenet, teknisk forvaltning, Securitas, Arbeidstilsynet og Rådmannens stab. 20 skjenkesteder ble kontrollert denne kvelden.

Det ble registrert avvik innenfor følgende områder: Mangelfull internkontroll iht. alkoholloven, manglende brukerveiledning for kassene, manglende rutiner for oppfølging av sykefravær og manglende samarbeidsplan med bedriftshelsetjenesten. Generelt sett med tanke på de kontrollinstansene som deltok, var det lite å anmerke, men det er ikke akseptabelt at for eksempel 40 % av de kontrollerte stedene vil få negativ rapport på internkontrollen.

Straffeprosessloven § 193

Det kan i etterforskningsøyemed foretas ransaking av hus eller rom som etter sin art er tilgjengelig for alle. Dette gjelder typisk restauranter og utesteder og gir en generell hjemmel for å ransake.

Samordnet kontroll er ett av flere tiltak i Ansvarlig alkoholhåndtering i Nedre Glomma-regionen. Tiltaket er varslet i samarbeidsforumet MAKS, der bransje-representanter deltar. Bransjen vet at det vil bli foretatt minst to samordnede kontroller per år – før jul og før sommerseongen. Dette har i praksis vist seg å fungere som en form for «fotobokser». Avvikene som rapporteres etter slike tilsyn (tredje året på rad – 2012), blir færre. Se vedlegg - «Rutiner for samordnede kontroller i «MAKS»

Politiet kan i utgangspunktet kun kontrollere de delene av lokalet som er tilgjengelig for *allmennheten*, det vil si at kjøkken, kontorer, lager og lignende i utgangspunktet ikke omfattes.

Politiet kan imidlertid ta seg inn i andre deler av lokalet:

- ved anmodning om bistand fra andre offentlige myndigheter som har hjemmel til å kontrollere andre deler av lokalene, for eksempel Tollvesenet, Mattilsynet, Kommunen osv. (jf. politiloven § 2 nr. 5)
- når det er mistanke om straffbare forhold som gir hjemmel til ransaking eller pågripelse

Flere kommuner har god erfaring med å gjennomføre 1–2 samordnede kontroller per år. Det at bransjen er informert om og klar over at det vil bli gjennomført noen slike kontroller, f.eks. før sommeren og før julebordsesongen, kan være skjerpene og forebyggende.

Faren ved det at mange etater gjennomfører kontroll samtidig er at det kan oppleves som skremmende og overveldende. Det er positivt at flere etater samarbeider og deler informasjon og erfaring, men det er ikke nødvendig at alle etater går samtidig på de samme stedene hver gang.

Media

Media er interessert i kommunens arbeid med salgs- og skjenkekontroller, og spesielt i resultatene etter en samordnet kontroll. Det er derfor viktig å ha en strategi for hvordan og hvem som skal kommunisere med media.

Spørsmål som kan være sentrale etter en kontroll:

- Hvilke steder ble kontrollert?
- Hvor mange og hvilke etater var med?

- Hva avdekket kontrollen?
- På hvilke steder ble det avdekket brudd/avvik?
- Hva er den videre prosessen?
- Hva slags konsekvenser vil de avdekkede bruddene/avvikene få for de aktuelle bevilingshaverne?

Kontroll i samarbeid med politiet

For å styrke kvaliteten på kontrollene anbefaler Helsedirektoratet at kommunene i større grad samarbeider med lokalt politi. Samarbeidet kan kunne bestå i å utveksle informasjon, gjennomføre felles planlagte, målrettede aksjoner/kontroller mv. Politiet har utdannet egne instruktører innen skjenkekontroll og kan delta i kontrollarbeidet ved bl.a. å være mer synlige og foreta besøk inne på skjenkestedene. Det at politiet er trent i å observere brudd på alkoholoven betyr ikke at det er deres oppgave å utføre salgs- og skjenkekontroller for kommunene. De kan imidlertid utfylle og styrke den kommunale kontrollen.

Ved å planlegge anonyme kontroller samtidig med politiets besøk inne på skjenkestedene kan skjenkekontrollørene observere hvordan ansatte og gjester oppfører seg når politiet kommer og/eller går.

- Oppholder det seg åpenbart påvirkede gjester på stedet som blir kastet ut når politiet kommer?
- Er det mindreårige gjester som får det travelt med å gå fra stedet eller gi alkoholen til en annen gjest?
- Viser personalet tegn på at de har dårlig kontroll på gjestene og alkoholservingen, og/eller prøver de å skjule andre brudd på alkoholoven?

Politiet kan også bistå skjenkekontrolløren med bl.a. følgende:

- Personalia for personer som nekter å gi opplysninger til kontrolløren, for eksempel i forbindelse med en legitimasjonskontroll.
- Å skaffe tilgang til steder kontrolløren vanskelig får tilgang til.
- Sikkerhet, enten direkte eller ved å være i nærheten.

Kombinere kontrollmetoder

En kombinasjon av åpne og anonyme kontroller kan være effektivt når målet er å avdekke brudd som overskjenking eller skjenking til mindreårige. Kontrollen kan starte med at en eller flere kontrollør går inn anonymt. Etter en stund kommer det inn en annen kontrollør og utfører en åpen kontroll. De(n) anonyme kontrollør(e) kan da observere hvordan ansatte og gjester reagerer når de blir klar over at de blir kontrollert. Kontrollene kan også gjennomføres i samarbeid med politiet. De anonyme kontrollørene skal også legitimere seg etter gjennomført kontroll.

Erfaring fra Sverige og STAD-prosjektet viser at politiets synlighet og tilstedeværelse på skjenkestedene virker konflikt-dempende og positivt på forholdene i utelivet.

Les om STAD på stad.org

Dersom en kontrollør blir vitne til en voldshandling hvor en gjenstand (for eksempel et ølglass) blir brukt, og gjenstanden ligger igjen på stedet, er det viktig at kontrolløren sammen med innehaveren midlertidig sperrer av området rundt gjenstanden til politiet kommer. Kontrolløren skal imidlertid ikke ta beslag i ulovlige gjenstander (for eksempel narkotika eller våpen), men varsle politiet og evt. bistå ved å utpeke hvor den aktuelle gjenstanden befinner seg.

5.2 Ut på kontroll

Før kontrollørene går ut på kontroll, må de planlegge hvilke steder de skal besøke, og fordele arbeidsoppgavene. Det er viktig å være godt forberedt og ha med nødvendig utstyr for å kunne utføre effektive og målrettede kontroller.

Kontrollørene bør bl.a. ha avklart følgende:

- Hvem gjør hva under kontrollen?
- Hvilke steder skal kontrolleres?
- Når skal de kontrolleres?
- Hvilke utfordringer har de forskjellige stedene?
 - overskjenking
 - skjenking til mindreårige
 - nachspiel / skjenking etter stengetid
- Hvilken/hvilke kontrollmetoder skal benyttes?
- Hvor mye tid har kontrollørene til disposisjon?
- Er det noen spesielle hendelser/aktiviteter den aktuelle kontrollkvelden?
- Er politiet informert om eller med på kontrollen?
- Er kontrollørenes sikkerhet vurdert ut fra hvilke steder som skal kontrolleres?

Helsedirektoratet anbefaler at kontrollørene tar med seg følgende på kontroll:

- befaringsrapport/kvittering
- kort eller kontanter til betaling av entré, mat, drikke mv.
- oppdaterte lister over åpningstider, bevillingens omfang (inkl. vilkår og type lokale), adresse, navn på bevillingshaver, styrer og stedfortreder, skjenkeområde
- legitimasjon eller tjenestebevis som skal vises ved eller etter utført kontroll

Skjenkekontroll

Skjenkekontroll bør alltid gjennomføres med to kontrollører, både for å sikre gode observasjoner og vurderinger. En rapport fra to kontrollører har også en større bevismessig verdi enn hvis det bare er én kontrollørs observasjoner som ligger til grunn for vurderingene.

Kontroll utenfor skjenkestedet

Kontrollen starter idet kontrollørene kommer frem til stedet. Å observere forholdene utenfor og området rundt kan gi viktig informasjon om situasjonen på stedet, gjestene og aldersgruppen som er der.

Begynn litt på avstand med å observere ordensvakt og kontrollen i inngangen/døren:

- Blir det foretatt legitimasjonskontroll?
- Har vaktene gode arbeidsforhold for å kunne gjøre en grundig legitimasjonskontroll – lysforhold m.m.?
- Hvordan håndterer vaktene gjestene med tanke på diskriminering osv.?
- Hvordan ser gjestene i køen ut? Er det noen unge mennesker eller åpenbart påvirkede gjester i køen?
- Hvor påvirket er gjestene som slipper inn?
- Hvor påvirket er gjestene som kommer ut?
- Hvilken alder er det på gjestene som kommer ut?
- Har de uteservering? Hvordan er det med kontrollen der?

Ved anonym kontroll bør kontrollørene ha planlagt og tenkt igjennom hvordan de skal opptre for ikke å avsløre seg som kontrollører.

Ved åpne kontroller kan kontrollørene snakke med ordensvaktene, fortelle at det er kontroll og samtidig stille spørsmål om for eksempel følgende:

- hvor mange gjester de har
- om de har hatt noen problemer med påvirkede gjester eller mindreårige
- hvor mange det er på jobb
- om styrer og/eller stedfortreder er på jobb

Denne informasjonen kan bidra til at kontrollen blir bedre og mer effektiv.

Inne på skjenkestedet

Gå inn på stedet én og én eller to sammen. På små steder kan det være en fordel å ikke bli sett sammen i starten av kontrollen. Kontrollørene bør planlegge hvordan de skal opptre for ikke å vekke oppmerksomhet i døren eller inne på skjenkestedet.

Ved anonyme kontroller kan kontrollørene kjøpe en enkel matrett og/eller en øl/ølflaske der det er naturlig å kjøpe alkohol for å passe inn. Kontrollørene får selvfølgelig ikke drikke alkohol i forbindelse med kontroller, men de kan levere tilbake flasken med innhold etter kontrollen. Deretter informerer de bevillingshaveren om at det er kjøpt øl, og at den ikke er konsumert.

Her er eksempler på hva kontrollørene skal se etter inne på skjenkestedet:

- Er det noen gjester som er åpenbart påvirket?
- Blir det skjenket til åpenbart påvirkede gjester?
- Blir gjester som er åpenbart påvirket, fjernet fra stedet?
- Får andre ved samme bord som en åpenbart påvirket gjest videre servering?
- Er det noen mindreårige som drikker alkohol?

GOD SKJENKEKONTROLL = opplærte og erfarne kontrollører som metodisk observerer alle kontrollpunkter i hht alkoholoven, i nødvendig tid og leverer en utfyllende tilbakemelding og rapport.

En kontrollør skal ikke provosere frem avvik/brudd på over-skjenking ved for eksempel å spille full / åpenbart påvirket og prøve å få kjøpt alkohol. Det er heller ikke lov å fremprovosere andre brudd på alkoholoven, eksempelvis bruk av mindreårige til testkjøp i butikk.

- Er det noen mindreårige som får skjenket alkohol?
- Nytes det medbrakt alkohol?
- Tas det med alkoholholdig drikke ut av lokalet?
- Skjenkes det utover skjenketiden?
- Reklameres det for alkohol?
- Har stedet et rimelig utvalg av alkoholfrie alternativer (noter hvilke alternativer som finnes)?
- Står alkoholfrie alternativer oppført på prislister/skjenkekart?
- Har de ansatte kjennskap til IK – alkohol?
- Brukes IK – alkohol aktivt?
- Skjenkes det i godkjente lokaler?
- Hvor gamle er de som skjenker?

Kontroll av at skjenkestedet overholder mengdebegrensningen må foretas ved selve bestillings-/kjøpssituasjonen. Kontrollørene bør også sjekke meny og skjenkekart om stedet tilbyr brennevin i andre mengder enn 2 og 4 cl.

Kommunen skal også kontrollere at skjenkestedet har et fungerende og oppdatert IK-system for alkohol. Det bør avtales på forhånd når kontrollen og en omfattende gjennomgang av IK – alkohol skal gjøres.

Sammen med salgs- og skjenkekontrollene kan kontrollørene kartlegge behovet for en grundigere kontroll ved å stille noen enkle kontrollspørsmål til styrer/ansvarshavende, som for eksempel:

- Har bedriften et fungerende IK-system for alkohol?
- Har du kjennskap til kravene til IK – alkohol?
- Har du og de ansatte tilgang til IK – alkohol?

Gjør gode observasjoner

For å gjøre en god skjenkekontroll må kontrollørene bruke nødvendig tid til å observere både gjester og ansatte metodisk. Kontrollørene bør finne seg et egnet sted og ta seg god tid til å observere én og én gjest for å kunne plukke ut de som enten er for beruset eller for unge. For å få et inntrykk av hele skjenkestedet kan det etter en tid være fornuftig å bytte sted for å observere en annen del av lokalet.

Når kontrolløren ser en person som er åpenbart påvirket, må personen observeres i nødvendig tid til å kunne dokumentere beruselsesgraden godt nok. Kontrollørene må observere og notere hvordan personalet håndterer det å ha en gjest som er åpenbart påvirket, inne på stedet. Det er også viktig å notere signalement og tidspunkt for det som skjer.

- Blir personen skjenket mer alkohol?
- Blir den åpenbart påvirkede gjesten bedt om å forlate eller fjernet fra stedet?

Tips om plasserings-/observasjonssteder:

- Ved baren for å observere hvordan kontrollen med åpenbart påvirkede gjester og legitimasjonskontroll fungerer.
- Ved inngangspartiet for å observere om og hvordan åpenbart påvirkede gjester avvises, og hvordan de håndterer og gjennomfører alderskontrollen.
- Ved dansegulvet og eventuell trapp kan man se på hvordan gjestene danser eller går, for å vurdere graden av beruselse.
- Toalettene kan være et egnet sted for å vurdere gjestenes beruselsesnivå. Husk også gangen ved toalettene.

For å kunne gi en nyttig og veiledende tilbakemelding til bevillingshaver må kontrollørene også observere hvordan serverings-/barpersonalet håndterer skjenkingen av alkohol.

- Har de kontroll på hvem som drikker alkoholen som de skjenker?
- Gjennomfører de alderskontroll på unge gjester?
- Har de kontroll med at gjestene ikke blir åpenbart påvirket?

Kontrollørene bør snakke sammen for å sjekke inntrykk og vurdere gjester og hendelser med hverandre underveis i kontrollen. Still spørsmål som:

- Har vi sett etter det vi skal?
- Trenger vi mer tid?
- Kan du også gjøre en vurdering av den gjesten som sitter ved det bordet?

Legitimasjonskontroll på skjenkested

Det er ofte vanskelig å anslå gjestens alder. Helsedirektoratet anbefaler derfor at skjenkesteder kontrollerer legitimasjon på alle de tror er under 25 år. Dersom de mistenker at en gjest som drikker og/eller får kjøpt alkohol, er mindreårig, skal kontrollørene gjennomføre en legitimasjonskontroll. Kontrolløren skal henvende seg til personalet før han eller hun kontrollerer legitimasjonen til en gjest. Ansatte på salgs- og skjenkesteder har ved tvil om alder *rett og plikt* til å kreve legitimasjon. Kontrolløren bør bli med og observere hvordan kontrollen foregår, og sjekke legitimasjonen sammen med den ansatte. Hvis politiet er tilgjengelig, kan også de bes om å bistå med legitimasjonskontrollen. Avtal gjerne med politiet på forhånd hvordan slike situasjoner skal håndteres. God alderskontroll krever gode rutiner, som alle ansatte kjenner og følger.

For å utføre en god legitimasjonskontroll må følgende sjekkes:

- Er det en godkjent legitimasjon? Helsedirektoratet anbefaler at skjenkestedene bare godtar pass, bankkort og førerkort. For asylsøkere må asylsøkerbevis med bilde også godtas som legitimasjon. Er ID-kortet gyldig? Se på gyldighetsdato.
- Er det ekte? Kjenn på kortet, og se på eventuelle stempler/hologrammer mv.
- Er det riktig person på bildet? Sammenlign avstand mellom øre/nese/munn, hold for frisyre på bildet med tommel og konsentrer deg om ansiktet.

En undersøkelse Helsedirektoratet har gjennomført blant 15–17-åringer, viste at i fire av fem tilfeller en mindreårig prøver, får han eller hun skjenket alkohol.

Forskrift § 4-3. Det må påses at personer som ikke fyller alderskravene i alkoholloven § 1-5, ikke drikker alkohol som skjenkes andre gjester.

Alkoholloven § 1-5.
Aldersgrense.

Salg, skjenking eller utlevering av alkoholholdig drikk med 22 volumprosent alkohol eller mer må ikke skje til noen som er under 20 år.

Salg, skjenking eller utlevering av alkoholholdig drikk med lavere alkoholinnhold enn 22 volumprosent må ikke skje til noen som er under 18 år.

Forskrift § 2-4. Salg, utlevering og skjenking av alkoholsvak drikk og alkoholholdig drikk i gruppe 1 og 2 må ikke skje til personer under 18 år, og salg, utlevering og skjenking av alkoholholdig drikk i gruppe 3 må ikke skje til personer under 20 år, selv om vedkommende viser frem skriftlig fullmakt fra foreldre, foresatte eller andre.

- Har personen riktig alder? Sjekk fødselsdato og personnummer - det tredje sifferet er alltid et partall for kvinner og oddetall for menn.
- Still forskjellige kontrollspørsmål om informasjon som finnes på kortet, f.eks.:
 - Når tok du førerkort?
 - Hvilken dato har du bursdag?
- Ved mistanke om forfalskning eller bruk av andres legitimasjon snakk med lokalt politi og be dem avgjøre hvordan saken skal håndteres videre.

Hvis en mindreårig har fått skjenket eller drikker alkohol inne på et skjenkested, kan kontrollørene spørre hvem det var som serverte alkoholen, og hvor mye den mindreårige fikk servert. Kontrolløren bør spørre og forsikre seg om at det faktisk er alkohol som er skjenket. Det kan være enklere å få informasjon hvis kontrollørene opplyser den mindreårige om at han/hun ikke har gjort noe straffbart. Det er straffbart å selge eller skjenke alkohol til mindreårige, men det er ikke straffbart for den mindreårige å kjøpe.

Derimot er det straffbart å bruke falsk legitimasjon. Hvis en mindreårig blir stoppet med falsk legitimasjon eller observert drikkende på alkohol inne på et skjenkested, skal politi (ev. barnevernet) kontaktes.

Salgskontroll

Kommunen bør prioritere å utføre flere kontroller av butikker som ligger i nærheten av skoler, etter skoletid på torsdager og fredager. Kontrollørene bør bruke lang tid på å observere inngangsparti/kasseområde og være spesielt oppmerksomme på unge kunder. De må følge etter dem inn i butikken og til kassen for å se om de forsøker å kjøpe alkohol.

Eksempler på hva kontrolløren skal se etter ved salgskontroll:

- Selges det til mindreårige?
- Selges det til åpenbart påvirkede?
- Selges det utover salgstiden?
- Er den alkoholholdige drikken plassert slik at den ikke kan forveksles med alkoholsvak og/eller alkoholfri drikke?
- Reklameres det for alkoholholdig drikke?
- Har de ansatte kjennskap til IK – alkohol?
- Brukes IK – alkohol aktivt?

Alderskontroll i butikk

Undersøkelser fra SIRUS viser at mange mindreårige får kjøpt alkohol i butikk. Dette tilsier at det er nødvendig å prioritere salgskontroller og alderskontroller i butikk. Alkoholoven gir kommunen ansvar for å gjennomføre minimum tre ganger så mange salgskontroller som den har salgssteder.

Brudd på forbudet mot salg til mindreårige skjer først i selve kjøps-/salgsøyeblikket, dvs. når en ansatt registrerer og tar imot betaling for alkohol av en person som er mindreårig. Det er salget som er forbudt, og ikke kjøpet. Det betyr at det er den ansatte i butikken og bevillingshaver som kan bli holdt ansvarlig ved et brudd.

Dersom en kontrollør mistenker at det er solgt alkohol til en mindreårig, skal kontrolløren be den ansatte i kassen, ev. en annen ansatt, om å kontrollere legitimasjonen. Hvis kunden ikke kan dokumentere at han eller hun er over 18 år, skal butikken stoppe salget og ta tilbake alkoholen. Kontrolløren skal rapportere forholdet til kommunen.

Det er bevillingshaver som har ansvaret for at personer som er for unge, ikke får kjøpt alkohol. Den ansatte i kassen har ved tvil om alder *rett og plikt* til å kreve legitimasjon.

Det kan være vanskelig å avdekke slike brudd. Kontrollene må planlegges og utføres på tidspunkter og steder der faren for brudd er størst. Det krever god kartlegging, planlegging og tålmodighet. Kommunens kontrollører må oppholde seg i butikken, eller på utsiden, og observere at salget gjennomføres, før de kan kontrollere legitimasjon og eventuelt avdekke og rapportere et brudd.

Det er viktig å forebygge og sørge for at slike brudd ikke oppstår, ved å vise salgsstedene at kommunen prioriterer dette og ofte er på salgskontroller.

Helsedirektoratet anbefaler at butikkene sjekker legitimasjon på alle de tror er under 23 år, ved kjøp av alkohol.

Langing er en utfordring mange steder. Det er ikke uvanlig at ungdommer som ikke er gamle nok, får andre til å handle for seg. Kommunen bør være klar over og ha en plan for hvordan de skal håndtere denne problematikken. Styrket innsats mot langing bør planlegges og skje i samarbeid med politiet. Kontrollørene bør ha rutiner for hvordan og når de skal kontakte politiet når de observerer forsøk på langing eller langing. Politiet kan bøtelegge den som langer, eller som benytter seg av falsk/lånt legitimasjon. Dette kan ha en preventiv effekt.

Politiet i Fredrikstad:

Politiets U-18 foretar samtaler med alle som blir tatt med falsk legitimasjon, sammen med foreldrene. Det vurderes som dokumentforfalskning og blir tatt svært alvorlig.

Hvis det er vanskelig å kontrollere alder, eller kunden har brukt falsk legitimasjon, bør politiet kontaktes. Politiet kan avkreve legitimasjon av kundene også på utsiden av butikken.

5.3 Tilbakemelding og befaringsrapport/skjema

I henhold til alkoholforskriften § 9-5 skal kontrolløren etter utført kontroll alltid presentere seg for stedets ansvarshavende og muntlig redegjøre for inntrykket sitt av stedet. Stedet må få tilbakemelding om både positive og negative inntrykk som for eksempel:

- Hva kontrollørene har sett av hendelser / situasjoner / brudd / ansattes alkoholhåndtering.
- Hva som var bra, og hva som var mindre bra.
- Hvilke tiltak skjenkestedet bør sette i verk på kort og lang sikt for å sikre god alkoholhåndtering.

Sørg for at samtalen foregår i rolige former og gjerne på et kontor/bakrom eller lignende.

Hvis kontrollørene har observert en person som er åpenbart påvirket, skal de be ansvarshavende om også å vurdere vedkommende.

- Hva synes du om den gjesten som sitter der?
- Får den gjesten mer alkohol?
- Får gjesten lov til å være her?
- Noter i rapporten om ansvarshavende var enig eller uenig i vurderingen av de forholdene som kontrollørene har observert og rapportert. Selv om ansvarshavende er uenig i vurderingene, er det kontrollørenes observasjoner og vurderinger som skal rapporteres til kommunen.
- Skjenkestedet bør informeres om muligheten til å klage, og om at de har to uker på seg fra de mottar rapporten til å kommentere den.

Ta en runde i lokalet sammen med ansvarshavende og pek på de forholdene som er vurdert, og som vil bli rapportert til kommunen. Det kan bidra til større forståelse for observasjonene og vurderingene. Trekk også frem de positive observasjonene. Be om å få en underskrift på befaringsrapporten/kvitteringen som en bekreftelse på at kontrollen er gjennomført.

Avslutt kontrollen med å spørre om ansvarshavende har noen spørsmål eller kommentarer til kontrollen.

Kommunen skal ha tilbakemelding på både negative og positive observasjoner som kontrollørene har gjort på stedet.

En *befaringsrapport* eller kvittering skal vise når kontrollen er gjennomført, tid og dato og hvem som foretok kontrollen. Den bør inneholde informasjon om hvor mange gjester og ansatte det var på stedet under kontrollen, og hvem som hadde ansvaret for salg/skjenking. Den bør også inneholde en kort beskrivelse av den generelle tilstanden på stedet, både positive og negative forhold. Befaringsrapporten er en dokumentasjon på at kontrollen er gjennomført, og bør underskrives av ansvarshavende på stedet etter at kontrollen er utført og muntlig tilbakemelding er gitt.

Tilleggsrapport

En tilleggsrapport skrives i tillegg til en befaringsrapport eller kvittering for å dokumentere et mulig brudd på regelverket. Tilleggsrapporten skal skrives så snart som mulig etter kontrollen. Det er viktig å notere hendelser, beskrivelser, tidspunkter osv. i løpet av kontrollen, slik at ikke sentrale observasjoner blir glemt når rapporten skal skrives. Kontrollørene bør avtale seg imellom hvem som skriver rapporten etter et mulig avvik. Det skal fremkomme av rapporten hvem som har observert hva. Rapporten bør skrives i kronologisk rekkefølge og i fortid.

Tilleggsrapporten skal:

- dokumentere overtredelsen
- være objektiv, beskrivende og tydelig
- beskrive hva som faktisk er observert, og ikke det en tror en har sett
- være mest mulig nøyaktig
- ha med korrekt tidspunkt for hendelsen
- beskrive stedet for hendelsen nøye
- beskrive omgivelsene rundt hendelsen (f.eks. «bord tre til høyre for bardisken når man kommer inn i lokalet», «satt på stolen innerst ved vinduet»)
- beskrive sentrale personer og spesielle kjennetegn, dialekt og språkform
- beskrive klesdrakt (farge, type osv.)
- beskrive sentrale gjenstander og lignende så nøyaktig som mulig
- beskrive kjennetegnene til den som var åpenbart påvirket

Kommunen skal sende skriftlig rapport snarest mulig og innen en uke til salgs- eller skjenkestedet. Bevillingshaveren skal ha mulighet til å forklare seg til kommunen innen to uker.

Hvis det avdekkes lovbrudd utover kontrollørenes myndighetsområde, må man vurdere å be om hjelp fra politiet. Dette kan for eksempel gjelde narkotika, vinningskriminalitet eller økonomisk kriminalitet. Hvis det derimot gjelder ulovlig våpen eller vold, skal politiet umiddelbart tilkalles. Noter og rapporter slike observasjoner også til kommunen.

Rapporter etter kontroller er som regel ikke unntatt offentligheten.

Rapporter til kommunen/ politi ved:

- Mistanke om svart økonomi, for eksempel covercharge som tas rett i lommen, kjøp i baren som ikke blir registrert i kassen mv.
- Stengte/sperrede nødutganger
- Bruk/omsetning av narkotika
- Diskriminering

Eksempel på tilleggsrapporter

Kraftig påvirket

Kontrollørene ankom skjenkestedet kl. 23:00 den 07.07.12.

Ca. kl. 23:25 observerte kontrollørene en mann på ca. 30 år, ca. 180 cm høy, skallet, iført hvit t-skjorte, brun skinnjakke, jeans og blå joggesko. Mannen hadde svært ustø gange, svømmende øyne og hadde flere ganger problemer med å treffe munnen med ølglasset han hadde kjøpt på stedet. Mannen beveget seg sakte mot utgangen og måtte flere ganger støtte seg til bord og stoler for å holde seg oppreist. Han tok en pause og satte seg på en stol like ved utgangsdøren før han igjen klarte å reise seg opp. Deretter gikk han ut på uteserveringen og satte seg ved første bord til venstre for døren. Kontrollørene observerte at han flere ganger sovnet mens han satt der. Flere gjester på stedet reagerte på den sovende mannen og vekket ham. Men så fort gjestene gikk bort fra mannen, sovnet han igjen. Kontrollørene var enige i at mannen var kraftig påvirket av rusmidler.

Ca. kl. 23:55 tok kontrollørene kontakt med vekten og viste frem mannen. Vekten var enig i at mannen var kraftig påvirket av rusmidler og ga mannen et glass vann før han ble bedt om å forlate skjenkestedet.

Da kontrollørene gjennomførte kontrollen med ansvarshavende, <navn på ansvarshavende>, ble vedkommende informert om avvikene og at det ville bli skrevet en tilleggsrapport, samt om klagefristen.

Kontrollørene forlot stedet kl. 00:05.

Åpenbart påvirket

Kontrollørene ankom Restaurant Etaten lørdag 05.10.10 kl. 22:50.

Stedet består av et rom med bardisk midt i rommet. Langs veggene står det noen bord og stoler. På baksiden av baren ligger en gang med dører inn til bl.a. herre- og dametoalettene. I enden av gangen er en åpen dør som leder ut i bakgården. Også her er det åpent for gjester.

Da kontrollørene ankom stedet, var det få gjester i lokalet. De fleste gjestene befant seg i nærheten av baren. Det var godt opplyst og musikken var moderat.

Kontrollørene gikk først en runde i lokalet før de satte seg ved et bord mellom baren og den bakenforliggende gangen. Herfra hadde de god utsikt til barområdet og ut i bakgården.

Ca. klokken 23:00 ble kontrollørene oppmerksomme på en person, heretter kalt person 1, som satt ved bardisken. Han var kraftig bygget, skallet og var iført lysegrått skjerf, sort frakk, rød genser og grå tøysko. Han drakk øl og snakket med høy stemme til de ansatte i baren. Han vinglet på barstolen, hadde svømmende øyne, tunge øyelokk og snøvlet mens han snakket.

Ca. klokken 23:05 kjøpte han en halvliter øl av en ansatt i baren. Klokken 23:10 satte kontrollør 1 seg i baren ved siden av person 1. Kontrollør 1 observerte personen frem til klokken 23:15. Da stilte kontrollør 2 seg ved siden av kontrollør 1. Kontrollør 2 observerte de samme tegnene på ruspåvirkning som kontrollør 1.

Klokken 23:18 konkluderte kontrollørene med at person 1 var åpenbart påvirket av rusmidler.

Kontrollørene legitimerte seg som skjenkekontrollører og viste frem person 1 for en ansatt ved navn Bo Bartendersen. Hun forklarte til kontrollør 1 at noen personer bikker over etter bare én øl, og at person 1 hadde hatt slag. Til dette sa kontrollør 1 at person 1 hadde nok fått mer enn én øl å drikke, noe Bartendersen måtte si seg enig i.

Bartendersen fikk en kvittering på utført kontroll og ble informert om at det ville bli skrevet en rapport på forholdet.

Kontrollørene forlot skjenkestedet kl. 23:25.

Eventuell usikkerhet må fremgå gjennom merknader. Kommenter også forhold som kan være relevante for andre kontrollinstanser, for eksempel politi, brannvesen, Mattilsynet, skatteetaten, arbeidstilsynet.

Det er viktig å være klar over at tilleggsrapporten skal danne grunnlag for en sanksjon og eventuell inndragning av en bevilging. Den har stor betydning for hva slags sanksjon stedet kommer til å få, og rapporten kan ved en tvist havne i retten. Resulterer den rapporterte hendelsen i en straffesak, vil både etterforskere, advokater og dommere være avhengige av bl.a. kontrollørens fremstilling for å få et nøyaktig og riktig bilde av det som har skjedd.

For å kunne gjengi viktige detaljer fra kontrollen i en tilleggsrapport, for eksempel tidspunkter og personbeskrivelser, er det lurt å notere i løpet av kontrollen.

- Bruk gjerne mobiltelefonen eller lignende istedenfor penn og papir til å notere.
- Avstem observasjonene med hverandre før dere skriver rapporten.
- Har kontrollørene gjort like observasjoner av hendelsene?
- Har noen av kontrollørene gjort andre observasjoner som har betydning for rapporten?

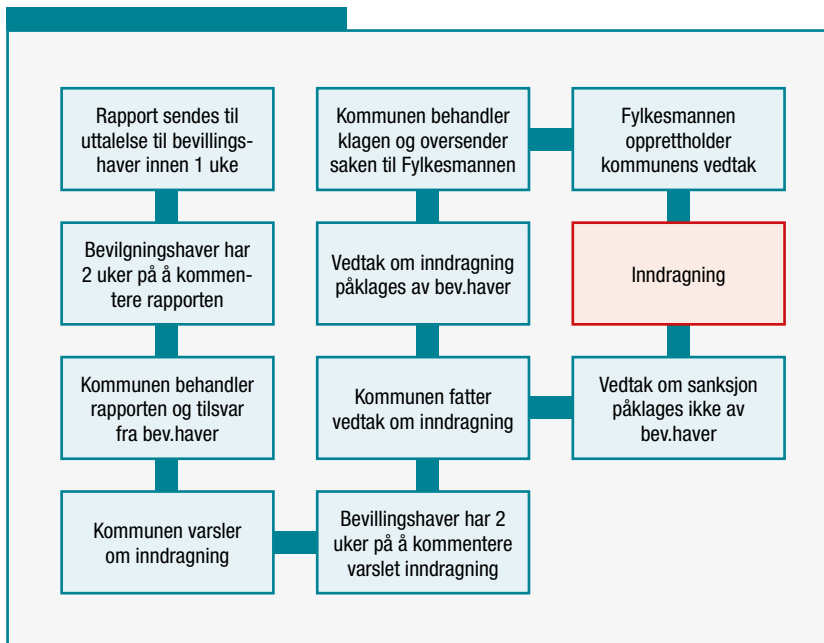
6 Kommunal saksbehandling etter brudd på regelverket

Når kommunen avdekker brudd på alkoholloven og regelverket, bør det få konsekvenser og føre til en reaksjon. Hvorvidt kommunen skal sanksjonere, er avhengig av kommunens inndragningspraksis. Dersom kommunen finner at overtredelsen ikke skal medføre en sanksjon på det nåværende tidspunktet, kan kommunen sende en advarsel. Kommunen bør informere om at overtredelsen vil bli vektlagt i en senere inndragningssak dersom det må flere overtredelser til før det fattes et vedtak om inndragning. Kommunen kan inndra bevillingen for inntil 4 år, deler av eller resten av bevillingsperioden. Helsedirektoratet vil minne om at alkoholloven er en lov med helsefremmende formål som bør tillegges stor vekt når man behandler brudd på alkoholloven.

De kommunale retningslinjene for salgs- og skjenkebevillinger bør ha en sentral plass i den alkoholpolitiske handlingsplanen. De bør beskrive kommunens planer for kontrollarbeidet og sanksjonsreglementet. Sanksjonsreglementet skal beskrive konsekvensene ved brudd på alkoholloven og de kommunale retningslinjene.

En forutsetning for å oppnå likebehandling og forutsigbarhet der alkoholpolitiske hensyn blir vektlagt, er at kommunens administrative og politiske ledelse er lojal mot de vedtatte alkoholpolitiske retningslinjene. Det er ofte et problem at inndragningssaker tar lang tid. Dersom man sørger for kort tid mellom overtredelse og reaksjon, vil det trolig styrke effekten av sanksjonene.

Normal saksgang ved inndragning av bevilling

Figuren illustrerer gangen i en sak som fører til inndragning.

Når kontrollørene har avdekket brudd på regelverket og skrevet en tilleggsrapport, skal kommunen gi bevillingshaveren mulighet til å uttale seg innen 2 uker. Kommunen behandler deretter rapporten og tilsvaret og vurderer på bakgrunn av de alkoholpolitiske retningslinjene om bruddet skal føre til inndragning. Dersom kommunen finner at det er grunnlag for å inndra bevillingen, og at inndragning bør skje, skal bevillingshaveren varsles (forvaltningsloven § 16) om at kommunen vurderer å inndra bevillingen. Kommunen må gi bevillingshaveren rimelig tid til å uttale seg. Kommunen skal sørge for at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak fattes (forvaltningsloven § 17). Inndragningsvedtaket skal begrunnes. Begrunnelsen skal inneholde det rettslige grunnlaget for inndragningen, en redegjørelse for det faktiske grunnlaget for inndragningen og hovedhensynene som har vært avgjørende for inndragningen. Hvis det er gitt kommunale retningslinjer for skjønnsutøvelsen i inndragningssaker, må det henvises til disse.

Etter at kommunen har fattet vedtak, skal bevillingshaveren i henhold til forvaltningsloven § 27 underrettes skriftlig om begrunnelsen for vedtaket, klagemulighet, klagefrist, klageinstans, fremgangsmåte ved klage, samt om retten (etter § 18, jf. § 19) til å få se sakens dokumenter.

Hvis bevillingshaveren påklager vedtaket, skal kommunen vurdere saken på nytt. Dersom vedtaket opprettholdes sender kommunen saken videre til behandling hos Fylkesmannen. Fylkesmannen kan kun prøve om vedtaket er innholdsmessig lovlig, er truffet av rett organ, og om det er blitt til på lovlig måte (alkl. § 1-16). Bevillingshaveren har tre ukers klagefrist etter at kommunen har fattet et vedtak. Kommunen kan iverksette sin sanksjon før Fylkesmannen behandler klagen.

Når man vurderer om bevillingen bør inndras, og for hvor lenge, kan man blant annet legge vekt på type overtredelse, overtredelsens grovhet, om bevillingshaveren kan klandres for overtredelsen, og hva som er gjort for å rette opp forholdet. Det kan også legges vekt på hvordan bevillingen har vært praktisert tidligere.

Sanksjonsreglement

Kommunene bruker forskjellige måter å reagere på, for eksempel:

- advarsel
- prikkbelastning
- inndragning
- anmeldelse og straff

Ved advarsel forteller kommunen at de ikke vil foreta seg noe nå, men at bruddet som advarselen bygger på kan bli tillagt vekt ved ytterligere brudd. For at advarsler skal fungere effektivt og forebygge nye avvik, må det inngå som en del av et sanksjonsreglement. Videre bør det føre til inndragning av bevillingen ved gjentatte eller grove overtredelser. Kommunen må forholde seg til forvaltningslovens bestemmelser ved bl.a. konkret å vurdere det enkelte bruddet før de gjør vedtak.

Uansett hvilket sanksjonsreglement kommunen bruker, er det viktig at dette er tydelig formidlet til bransjen. Bransjen er naturlig nok opptatt av forutsigbarhet og likebehandling,

Prikkbelastning

Prikkbelastning er et system der brudd/avvik på alkoholloven og de kommunale retningslinjene fører til én eller flere prikker i stedet for en advarsel. Antall prikker per brudd gjenspeiler alvorlighetsgraden. Alvorlige brudd genererer flere prikker enn mindre alvorlige brudd. Det skal også her foreligge en konkret vurdering av det enkelte bruddet før vedtak fattes, se forvaltningsloven.

Når et sted har fått et bestemt antall prikker, fører det til at bevillingen blir inndratt. Inndragningen gjelder så i en kortere eller lengre periode. Kommunen må selv utforme retningslinjer for prikkbelastningen.

Retningslinjene bør beskrive:

- hvor mange prikker forskjellige brudd kan føre til
- hvor mange prikker som skal til for at det skal føre til en inndragning
- hvor lang tid en inndragning skal gjelde
- hvor lenge prikkene for hvert enkelt brudd skal gjelde

I 2010 var det 25 kommuner som opplyste at de brukte prikkbelastning.

Alkoholoven § 1-8. Inndragning av salgs- og skjenkebevillinger

Kommunestyret kan i bevillingsperioden inndra en bevilling for resten av bevillingsperioden, eller for en kortere tid dersom vilkårene i § 1-7b ikke lenger er oppfylt, eller dersom bevillingshaver ikke oppfyller sine forpliktelser etter denne loven eller bestemmelser gitt i medhold av denne. Det samme gjelder ved overtredelse av bestemmelser gitt i eller i medhold av annen lovgivning når bestemmelsene har sammenheng med denne lovs formål.

Ved vurderingen av om bevillingen bør inndras, og for hvor lenge, kan det blant annet legges vekt på type overtredelse, overtredelsens grovhet, om bevillingshaveren kan klandres for overtredelsen og hva som er gjort for å rette opp forholdet. Det kan også legges vekt på tidligere praktisering av bevillingen.

En bevilling kan også inndras dersom det skjer gjentatt narkotikaomsetning på skjenkestedet, eller dersom det ved skjenkestedet skjer gjentatt diskriminering av grunner som nevnt i straffeloven § 349a.

En bevilling kan inndras dersom den ikke er benyttet i løpet av det siste året. Departementet gir forskrifter om avgrensning og utfylling av inndragningsadgangen etter dette ledd.

Inndragning

Kommunen kan inndra en bevilling dersom vandelskravene ikke lenger er oppfylt, eller dersom bevillingshaver ikke oppfyller forpliktelsene sine etter denne loven eller bestemmelser gitt i medhold av denne. Det vil si alle typer brudd på alkoholoven.

Kommunen kan også velge å inndra deler av bevillingen (partiell inndragning), for eksempel:

- redusere skjenketiden
- inndra bevillingen til skjenking av vin og/eller brennevin
- redusere arealet, eksempelvis uteserveringen

En bevilling kan også inndras dersom det skjer gjentatt narkotikaomsetning på skjenkestedet, eller dersom det ved skjenkestedet skjer gjentatt diskriminering av grunner som nevnt i straffeloven § 349a. I tråd med denne bestemmelsen forbys diskriminering på grunn av en persons religion, rase, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, seksuell legning, leveform eller orientering.

Inndragningens lengde bør stå i rimelig forhold til karakteren til og omfanget av bruddene som er konstatert. Avgjørelsen må bygge på en konkret helhetsvurdering i hvert enkelt tilfelle. Kommunen har ansvaret for å føre bevis for det faktiske grunnlaget for inndragningsvedtaket. Det er i den sammenheng viktig at kommunens saksbehandling er ryddig, at kontrollrapportene er gode mv. Kommunen bør etablere en fast inndragningspraksis.

Politiets stengingsadgang

Politiet kan stenge et sted som driver salg eller skjenking av alkoholholdig drikk uten å ha bevilling. Politiet kan stenge et salgs- eller skjenkested i inntil to dager når det er nødvendig for å hindre forstyrrelse av offentlig ro og orden, ivareta enkeltpersoners eller allmennhetens sikkerhet, eller for å avverge eller stanse lovbrudd.

Drammens Tidende 23.11.05

En 33 år gammel bartender fra Øvre Eiker er dømt til seks måneders fengsel etter å ha skjenket en bargjest så mye tequila at han senere døde.

Tequila-servitør risikerer fengsel

Bartenderen har erkjent at han skjenket en 34 år gammel mann fra Geithus minst 19 såkalte shots med tequila. Mannen falt i koma, og døde senere, skriver Drammens Tidende.

Eiker, Modum og Sigdal tingrett skjerpet straffen i forhold til aktors påstand. Retten mener det dreier seg om et grovt brudd på alkoholloven.

Retten mener det er skjerpende i saken at bartenderen selv drakk vann og dermed lurte gjesten i det som var en drikkekonkurranse.

Forskrift § 9-2. Kommunen skal gi nødvendig råd og veiledning til bevillingshaver, styrer og stedfortreder, slik at omsetningen av alkohol kan skje i samsvar med regelverket, og på en slik måte at alkoholpolitiske og sosiale hensyn ivaretas.

Forskning viser at det er en klar sammenheng mellom rus, vold og skjenking på utesteder i helgene. Erfaringer tilsier at flere ulike tiltak sammen vil ha god effekt. Der kutt i skjenketidene er gjennomført, ser man en positiv trend med mindre vold og uro. Videre forlater publikum byen tidligere i helgene, og bråk og uro avtar. Samtidig som skjenketidene innskrenkes, bør det imidlertid gjennomføres andre voldsforebyggende tiltak, som hyppig og konsekvent skjenkekontroll, gatebelysning, tilstrekkelig med drosjeløyver og nattbusser for å tømme sentrum raskt.

Rossow / Norstrøm – skjenketider og vold)

Anmeldelse og straff

Alkoholloven åpner for å anmelde og bøtelegge en person som medvirker til brudd på alkoholloven. Det betyr for eksempel at en person som skjenker en person som er åpenbart påvirket, eller som selger/skjenker alkohol til en mindreårig, kan straffes med bøter eller fengsel. I Sverige har anmeldelser og bøtelegging av enkeltpersoner hatt en forbyggende effekt på overskjenking og skjenking til mindreårige.

Det finnes også eksempler i Norge på at en bartender har blitt dømt til fengselsstraff for overskjenking (se artikkel). I tillegg til at den ansatte risikerer straff, kan også virksomheten bli straffet og bøtelagt. Kommunen kan anmelde bevillingshavere som selger eller skjenker alkohol uten bevilling.

Veiledningssamtale og tilbakemelding etter brudd/avvik

I etterkant av kontroller som har avdekket brudd på alkoholloven, kan kommunen bidra til å forebygge nye brudd ved å gjennomføre veiledningssamtaler. I henhold til Forskrift om omsetning av alkoholholdig drikk skal kommunen gi nødvendig råd og veiledning, slik at omsetningen kan skje i samsvar med regelverket. Det er viktig at kommunen setter av ressurser og tid til å veilede bevillingshaver ved brudd og avvik. Målet med veiledningen er å bidra til at bevillingshaver og skjenkestedet blir flinkere til å håndtere bevillingen og unngå avvik i fremtiden.

Bergen kommune er en av flere kommuner som har god erfaring med å ta med politiet i slike veiledningssamtaler. Kommunen inviterer bevillingshaver og politi til en trekantsamtale når det er kommet inn rapporter om avvik og/eller bekymringsrapporter fra politiet med hensyn til et skjenkested. Her deler man bekymringene og gir veiledning i forebyggende tiltak for å forhindre nye avvik. Hva skal til for at det ikke skal skje igjen?

IK – alkohol er et viktig verktøy for å forebygge uønskede hendelser og sikre god kvalitet og trygg håndtering av bevillingen. Kommunen oppfordres til å bruke samtalene med bevillingshaver til å gi veiledning i hvordan virksomheten kan sikre en trygg og god drift ved hjelp av IK – alkohol.

Klagesaksbehandling

Klageinstansen ved inndragning av bevilling er Fylkesmannen. Kommunen plikter å informere bevillingshaverne om dette når de fatter vedtak om inndragning eller gir annen sanksjon. I henhold til forvaltningsloven er klagefristen 3 uker fra det tidspunktet underretningen om vedtaket er mottatt. Det betyr at hvis bevillingshaveren er uenig i det vedtaket, må han/hun sende en skriftlig klage innen 3 uker til Fylkesmannen.

7 Politiet

Politiets rolle

Politiets rolle har tradisjonelt sett vært knyttet til å avdekke lovbrudd. I utelivet gjelder dette lovbrudd knyttet til vold, narkotikaomsetning, diskriminering, svart arbeidskraft, annen økonomisk kriminalitet osv. Økt fokus på forebyggende tiltak vil imidlertid føre til at politiet kan utnytte ressursene bedre ved at lovbrudd forhindres.

For å få ned utelivsvolden er det avgjørende at politiet samarbeider med ulike aktører på alle nivåer. I de senere årene har man satt i verk en rekke forebyggende og kontrollerende tiltak for å begrense kriminaliteten knyttet til serveringssteder. Flere av disse tiltakene har vært gjennomført i et samarbeid mellom politi, kommune og næringslivet.

Politiets erfaring er at de useriøse serveringsstedene utvikler nye metoder for å gjennomføre kriminalitet raskere enn myndighetene klarer å endre regelverket og iverksette tiltak. De berørte myndighetene må i samarbeid følge utviklingen og ha god kjennskap til hvilke lovbrudd som til enhver tid begås.

En sentral arena for samarbeid er de lokale *politirådene*. Der kan det øverste politiske og administrative nivået i kommunene sammen med den øverste lokale politiledelsen komme frem til en felles problemforståelse. Denne må baseres på kartlegging og analyse av de lokale forholdene. I politirådene kan man diskutere seg frem til hva som er nødvendig av innsats fra alle parter. Det vil danne utgangspunkt for et godt samarbeid med næringen og andre naturlige aktører. Det kan imidlertid være forringende for samarbeidet at det i enkelte kommuner og politidistrikter er for stor avstand mellom operativt og strategisk nivå. Det vil være avgjørende at deltakerne i rådet oppdaterer seg i forkant av

Politi-loven

Politi-loven gir vide og generelle hjemler for å kontrollere:

Politi-loven § 2

- nr. 2: «Politi-et skal forebygge kriminalitet».
- nr. 3: «Politi-et skal avdekke og stanse kriminell virksomhet».
- nr. 5: «Politi-et skal på anmodning yte andre offentlige myndigheter vern og bistand under deres tjenesteutøvelse».
- Politi-loven § 7 nr. 3: «Politi-et kan gripe inn for å avverge eller stanse lovbrudd».

møtene. Dette bør skje ved at de tar direkte kontakt med egne fagmiljøer som sitter på førstehåndskunnskap. Kombinert med strategiske analyser gir dette et godt beslutningsgrunnlag. Derfor er det viktig at man i store kommuner er bevisst på gode kommunikasjonslinjer/rutiner mellom nivåene, slik at man får belyst viktige problemstillinger og dermed tatt riktige beslutninger.

I arbeidet med å redusere vold og annen utelivsrelatert kriminalitet er det viktig at politiet bidrar med sin kunnskap om kriminalitetsbildet og lokale forhold. Dette gjelder blant annet når man utarbeider alkoholpolitiske handlingsplaner, behandler bevillingsøknader og planlegger kontroller. Utestedenes plassering og tetthet, gjestenes alder, omkringliggende matserveringssteder, transportsystem inn og ut av bykjernene og utelivsbransjens egne ordens- og kontrolltiltak er faktorer som påvirker volds-tendensen.

Samarbeid med kommune

Et tett og nært samarbeid kan lette arbeidet både for kommune og politi. Samarbeidet kan foregå bl.a. ved at kontrollørene og politiet inngår en avtale om at kontrollørene deltar på deler av politiets parole for å utveksle informasjon. Det kan være informasjon om når, hvor og i hvilken form kontrollene skal foregå fra kontrollørenes side, samt om forholdene ute på byen og ulike ting det er greit å være oppmerksomme på fra politiets side. Det er også gjort gode erfaringer med en ordning der kontrollørene har fått et mobiltelefonnummer de kan henvende seg til hos politiet dersom de trenger rask assistanse eller observerer situasjoner eller gjenstander som det er viktig at politiet får raskt beskjed om.

Denne formen for informasjonsutveksling og samarbeid vil kunne gjøre arbeidet mer forutsigbart for politiet samt være en økende trygghetsfaktor for kontrollørene.

Pålegg om ordensvakter

Politiet er i medhold av serveringsloven § 16 gitt hjemmel til å pålegge serveringssteder å ha offentlig godkjente ordensvakter. Det fremgår av serveringsloven § 17 at politiet kan stenge et serveringssted dersom stedet ikke har godkjente ordensvakter. Politiet kan også gå inn på stedet og kontrollere at ordensvaktene er godkjente.

Etter 1. april 2011 må alle ordensvakter ha gjennomgått vakteropplæring iht. lov om vaktvirksomhet. Se Lov om vaktvirksomhet (vaktvirksomhetsloven) på lovdata.no.

8 Ordliste

Forklaringer av noen sentrale begrep og ord som brukes i veilederen

- Alkohol: alkoholholdig drikk med alkoholinnhold høyere enn 2,5 vol.% alkohol.
- Salg: salg av alkohol for drikking utenfor butikken.
- Skjenking: salg for drikking på stedet.
- Butikk: salgssted for alkohol opp til 4,7 %.
- Skjenkested: restaurant/pub/nattklubb/hotell/diskotek mv.
- Befaringsrapport /avkryssingsskjema: en rapport / et skjema med kontrollpunkter, f.eks. i form av avkrysningspunkter med plass til en kort situasjonsbeskrivelse, som fylles ut sammen med bevillingshaver/styrer/stedfortreder i forbindelse med selve kontrollen.
- Tilleggsrapport: skriftlig rapport om hendelsesforløp som skal dokumentere brudd på alkoholloven.
- IK – alkohol: internkontroll iht. alkoholloven § 1-9 femte ledd.
- Parole: gjennomgang av aktuelle hendelser og fordeling av oppgaver i politiet.

Dette er ikke en uttømmende liste for aktuelle begreper i praksis.

9 Vedlegg

1. Eksempel på Kravspesifikasjon
2. Opplæringsplan for kontrollører
3. Eksempel på kursprogram for kontrollører
4. Rutiner for samordnede kontroll i «MAKS»

På www.helsedirektoratet.no finnes det eksempler på kommunale sanksjonsreglement, befarings skjema og andre aktuelle dokumenter og eksempler.

1. Eksempel på Kravspesifikasjon

Kravspesifikasjon	Akseptert og oppfylt
Kontrollene skal gjennomføres i henhold til kommunens fordeling av kontroller på det enkelte salgs- og skjenkested. Hvert salgs- og skjenkested skal minimum kontrolleres en gang per år. Det skal planlegges og utføres minimum tre ganger som mange kontroller per år som antallet salgs- og skjenkesteder.	
Minimum 1/3 av skjenkekontrollene skal utføres etter kl. 23.00 natt til lørdag og natt til søndag.	
Egne utlegg som er nødvendig for utførelse av anonyme skjenkekontroller, for eksempel inngangsbilletter, en enkel rett, kaffe, mineralvann eller øl, skal faktureres separat med dokumentasjon i form av bilag for utlegget.	
Leverandør skal planlegge og gjennomføre målrettede kontroller i henhold til kommunens krav til kvalitet og spesifikasjoner.	
Leverandør forplikter seg til å utføre antall kontroller samt eventuelle ekstrakontroller i henhold til kvalitetsnormer og innenfor det tidsrom som er spesifisert i avtalen og i samsvar med gjeldende regelverk.	
Leverandør skal beskrive rutiner for bestilling av og priser på ekstra kontroller.	
Etter utført kontroll skal alltid kontrollør ta kontakt med bevillingshaver/ansvarshavende og gi en muntlig redegjørelse av sine inntrykk. Tilbakemeldingen skal inneholde både positive og negative observasjoner. Bevillingshaver skal også informeres om sin rett til å uttale seg og oppfordres til å gi tilbakemelding til kommunen om sin opplevelse av kontrollen.	
Selskapet/bedriften må engasjere nok kontrollører til å kunne utføre anonyme kontroller.	
Kontrollørene må være over 20/22/24år.	
Kontrollørene må ha grundige kunnskaper om alkohollovens bestemmelser og kunne dokumentere bestått kunnskapsprøve i alkohollovgivningen, både for salgs- og skjenkebevillinger.	
Kontrollørene skal ha gjennomført opplæring i henhold til opplæringsplan.	
Kontrollørene skal være vandelssjekkset (gjelder vaktelskap).	
Standard befaringsrapporter/kontrollskjemaer/kvitteringer som skal brukes på kontrollene skal være godkjent av kommunen.	
Den enkelte kontrollør må ikke ha engasjement for noen av selskapene som skal kontrolleres.	
Kontrollørene skal være ansatt i selskapet og ha ordnede lønns- og arbeidsvilkår.	

2. Eksempel på opplæringsplan for kommunale salgs- og skjenkekontrollører

Tema	Innhold i opplæringen	Oppnådd kompetanse	Dato	Signatur
Alkoholoven	Opplæring i de sentrale paragrafene i alkoholoven og forskriften. Opplæring i begrepet åpenbart påvirket.	Skal ha kjennskap til de viktigste paragrafene i alkoholoven som handler om kontroll og bevilning. Skal ha bestått kunnskapsprøven. Kunne klassifisere de ulike gradene av påvirkning.		
Kommunale retningslinjer	Spesielle vilkår knyttet til bevillingen på det enkelte skjenkestedet. Salgs og skjenketider. Sanksjonsreglement.	Ha kjennskap til vilkår knyttet til bevilningene. Ha informasjon om den aktuelle kommunes salgs- og skjenketider. Ha kjennskap til kommunens sanksjonsreglement, prikkbelastning m.v.		
Veilederen i kontroll	Opplæring i de forskjellige kontrollmetodene. Legitimasjonskontroll. Beruselsesgrad.	Kjenne til hvordan metodene skal brukes. Vite hvordan en legitimasjonskontroll skal gjennomføres. Være trygg på de forskjellige beruselsesstadiene.		
Praktisk trening på kontroll	Delta som observatør ca. 16 timer på praktisk kontroll, fordelt på 2 kvelder/netter, natt til lørdag og eller natt til søndag. Gjennomføre kontroller sammen med og veiledes av en erfaren kontrollør i inntil 6 måneder før en kan regnes som erfaren og selv kan veilede nye kontrollører.	Kunne samarbeide med annen kontrollør og rapportere om observasjoner på god håndtering og brudd på alkoholoven. Kjenne til forskjellige kontrollmetoder. Kunne gjennomføre kontroll med ansvarshavende og redegjøre for inntrykkene på salgs- eller skjenkestedet, både positive og avvik. Personlig egnethet må vurderes.		

Tema	Innhold i opplæringen	Oppnådd kompetanse	Dato	Signatur
Praktisk øvelse - kurs/ øvelse	Trene på å iakttå (f. eks. åpenbart påvirket) rollespill/film/skuespill. Trene på å dokumentere observasjoner og kontroller i rapportform. Trene på å gi tilbakemelding. Trene på å kontrollere legitimasjon.	Kunne observere og avdekke personer som er åpenbart påvirket av rusmidler. Kunne skrive en fyldig og god rapport fra skjenkekontrollen. Kunne redegjøre for inntrykkene etter utført kontroll. Kunne gjennomføre en god legitimasjonskontroll.		
Kurs i ansvarlig vertskap for kontrollører	Alkoholens virkning. Samarbeid med politiet. Konflikthåndtering.	Ha kjennskap til hvordan alkoholen påvirker kroppen. Vite hvordan man skal/kan samarbeide med politiet – når/ hvordan/hvem. Være forberedt på å møte og vite hvordan man skal håndtere aggressive gjester og eller skjenkepersonell.		
Personlig opptreden/ egnethet	Rollespill.	Vise at man skjønner viktigheten av en god og positiv opptreden. Hvordan skal vi oppføre oss i forbindelse med kontrollene?		
Etikk og moral	Teori og praksis. Taushetsplikten.	Være klar over og kunne håndtere spørsmål om/forhold knyttet til habilitet. Bevisst forhold til eget alkoholforbruk.		

3. Eksempel på kursprogram for kontrollører

Kursprogram for skjenkekontrollører

Kontrollarbeid - teori og øvelse

Totalt ca. 10 timer + pauser/lunsj fordelt på 2 dager

- Presentasjon av kurs, bakgrunn, mål, 15 min.
- Ansvarlig alkoholhåndtering, 15 min.
- Alkohol og helse, skadevirkninger, 45 min.
- Alkoholloven, 2 timer
- Veileder i kontroll, 1 time
- Kommunale retningslinjer, 15 min.
- Dokumentasjon og rapportskrivning, 45 min.
- Politiet presenterer sin rolle og oppgaver, 30 min. (f. eks. politimann på feltet, operasjonsleder)
- Bransjen presenterer sin rolle og oppgaver, 30 min. (f. eks. bartender, daglig leder, eier)
- Praktisk øvelse, 1,5 timer
- Skriftlig prøve, 45 min.
- Avslutning, 15 min

Kontrollarbeid - praksis

Delta som observatør ca. 16 timer av praktisk kontroll, fordelt på 2 kvelder/netter natt til lørdag og/eller natt til søndag.

- Forberedelse
- Observere med erfaren kollega/instruktør
- Tilbakemelding
- Rapportskrivning

4. Rutine for samordnede kontroller i «maks»

Rutine for samordnede kontroller i «maks» – Nedre glomma regionens forum for ansvarlig alkoholhåndtering

- Samarbeidspartnere i tiltaket er kommunale og statlige tilsynsmyndigheter som har kontroll – og tilsynsoppgaver overfor skjenke – og serveringssteder i nedre Glomma regionen.
- Det avvikles minst to samordnede kontroller pr år, hovedsakelig i tidsperiodene mai/juni og november/desember. Deretter etter behov.
- Vertskommunen i MAKS samarbeidet har ansvaret for å innkalle til formøte for å iverksette tiltaket. Vertskommuneroollen rulleres i hovedsak hvert annet år mellom kommunene Hvaler, Fredrikstad og Sarpsborg.
- På formøte besluttes hovedtema for lovregulerte kontroller og hvilke objekter som skal kontrolleres. Hvor mange tilsynsorgan som deltar, kommuneområder, omfang av tema og antall kontrollobjekter er variabelt. Tilsynsorganenes samlede kunnskap og erfaringskompetanse danner grunnlaget for utvelgelse av tema og kontrollobjekter.
- Politiet har ansvaret for å planlegge og avvikle selve kontrollene. Politiet innkaller partene til planleggingsmøte for avvikling av samordnet kontroll.
- På selve kontrolldagen, samles partene til et oppstartsmøte. Kontrollene foretas i team og samtidig i to/tre kommuner. Det enkelte tilsynsorgan beslutter hvor mange fagpersoner som skal delta på kontrollen. Etter kontrollen er utført samles deltagerne til et oppsummerings – og evalueringsmøte.
- Politiet er kontaktperson for media når det gjelder selve kontrollen. Oppfølging fra media i etterkant håndteres av det enkelte tilsynsorgan, avhengig av medias fokusering og kontrollenes funn/ avvik fra loven.
- Hvert enkelt tilsynsorgan har ansvaret for oppfølging av tilsynsobjektene, dokumentasjon og rapporter med videre innenfor sitt ansvarsfelt.
- Kontrolltiltakets erfaringer og evaluering samordnes i felles samarbeidsmøter i MAKS ca. hvert halvår. Justeringer og videreutvikling av tiltaket gjennomføres i egen arbeidsgruppe i MAKS.

10 Ressurser

www.helsedirektoratet.no
www.kommunetorget.no
www.sirus.no
www.lovdatab.no
www.saluttoslo.no
www.rustelefonen.no
www.folkehelseinstituttet.no
www.forebygging.no
www.politi.no

Fylkesmannsembetene

Regionale kompetansesentre Rus:

KoRus Nord - www.korusnord.no

KoRus Midt-Norge - www.rus-midt.no/korus

KoRus Øst - www.rus-ost.no

KoRus Sør - www.borgestadklinikken.no

KoRus Vest Bergen - www.korusbergen.no

KoRus Vest Stavanger - www.rogaland-asenter.no

Brosjyrer og materiell som kan bestilles eller lastes ned på www.helsedirektoratet.no

Materiell som kan bestilles på: trykksak@helsedir.no

IS-0367: Huskeliste skjenkekontroll

Grader av alkoholpåvirkning på plastkort

Til skjenkebransjen

Hvor påvirket er gjesten du skjenker nå? – Klistermerke eller «vippetass»

Barmatte 10 x 60 cm med grader av påvirkning

IS-0312: Unngå å bli lurt av falsk legitimasjon – A7 hefte

IS-0314: Åpenbart påvirket av rusmidler? – A7 hefte

IS-0315: Unngå å skjenke alkohol til mindreårige – A7 hefte

Til salgsbransjen:

IS-0313: Unngå å selge alkohol til mindreårige A7-hefte

Filmer på www.youtube.com/user/helsedir:

Bartender: Stopper du i tide?

Alkoholsalg: Det er ditt ansvar å spørre om legitimasjon

Dørvakt: Er du i tvil? Sjekk legitimasjonen grundig

Materiell og brosjyrer som kan lastes ned på www.helsedirektoratet.no

IS-5/2008: Håndbok til alkoholloven mv.

IS-1337: Internkontroll etter alkoholloven – for salgs- og skjenkesteder

IS-1362: Veileder for kommunal rusmiddelpolitisk handlingsplan

IS-1072: Alkohol og vold

IS-1075: Alkohol og legemidler

Veiledere fra Helsedirektoratet utarbeides innenfor helsefaglige temaområder der det er behov for utdypende beskrivelser av faglige spørsmål, lovverk, administrative, organisatoriske og institusjonelle forhold. Metode for utarbeiding er beskrevet i hver enkelt veileder.

Helsedirektoratet
Pb. 7000 St Olavs plass, 0130 Oslo
Tlf.: 810 20 050
Faks: 24 16 30 01
www.helsedirektoratet.no